

Marsai Viktor

A 2018-as etióp változásokról¹

Abij Ahmed 2018. márciusi megválasztása után alapvető átalakításba kezdett Etiópiában. Az új kormányfő a belpolitikától kezdve a gazdasági szférán át a külkapcsolatokig olyan reformfolyamatot indított be, amely még hónapokkal korábban is elképzelhetetlennek tűnt Afrika szarván. Az átalakulást kísérő, mind belföldön, mind külföldön megfigyelhető optimizmust azonban beámyékolják a félelmek az esetleges visszarendeződéstől, illetve az egyre inkább elszabaduló etnikai ellentétektől, amelyekre egyelőre Abij sem talál megoldást.

Kulcsszavak: Etiópia, Abij Ahmed, Afrika szarva, etnikai csoportok, föderalizmus

Marsai Viktor: On the 2018 Ethiopian Elections

After his election in March 2018, Abiy Ahmed has started fundamental transformation in Ethiopia. The new Prime Minister launched such reforms in different fields (economy, foreign policy, democratisation etc.) which were previously unimaginable. The process was accompanied by strong optimism both in the country and abroad. Nevertheless, the emerging challenges as ethnic violence and the strong positions of the old guard endanger the successes of the reforms.

Keywords: Ethiopia, Abiy Ahmed, Horn of Africa, ethnic groups, federalism

Etiópia minden kétséget kizáróan Afrika egyik legmeghatározóbb állama. A Salomondinasztia 1270-es hatalomra jutása óta szinte töretlen kontinuumot mutató, sőt az írás és a kereszténység felvétele által a Krisztus utáni első századokban virágzó Akszúmi Királyságig visszavezethető államiság² olyan valós és szimbolikus politikai hatalmat és befolyást biztosított Etiópia számára a földrészén, különösen annak szubszaharai régiójában, amellyel egyetlen más ország sem vetélkedhetett. Ehhez járult még hozzá, hogy az Etióp-magasföld – az olasz haderő rövid életű és csak bizonyos területekre kiterjedő hódítását leszámítva – elkerülte a gyarmati megszállást, így a kezdet kezdetétől a függetlenségi mozgalmak és a dekolonizáció legfontosabb szószólója és támogatója lett. A 20. század utolsó harmadának történelmi viharai után ráadásul az új évezredben Etiópia ismét komoly politikai és gazdasági hatalomra tett szert. Bár 2007 óta nem tartottak népszámlálást, a becslések szerint az ország lakossága meghaladja a 108 millió főt, amivel a kontinens második – és a világ 12. – legnépesebb állama lett, megelőzve Egyiptomot.³ Az etióp gazdaság a Világbank adatai alapján 2006/2007 és 2016/2017 között éves átlagban 10,3%-kal bővült

¹ Az elemzés a Bolyai+ Felsőoktatási Fiaatal Oktatói, Kutatói Ösztöndíj (ÚNKP-18-4) támogatásával készült.

² Lásd erről részletesen: Harold G. MARCUS: *A History of Ethiopia*, University of California Press, Los Angeles, 2002; J. D. FAGE – W. TORDOFF: *Afrika története*, Osiris, Budapest, 2004.

³ Ethiopia population, [online], 2018. 11. 26. Forrás: Worldometer.info [2018. 11. 26.]

(!), csaknem az eleve magas regionális átlag (5,4%) kétszeresével.⁴ Mindez azt jelenti, hogy az ország GDP-je hatévente megkétszereződik. Ezzel a dinamikus bővüléssel az ország rendre felkerül, sőt dobogós helyezést ér el a világ tíz legdinamikusabban bővülő gazdaságának listáján. Ráadásul az etióp fejlődés jóval kiegyensúlyozottabb, mint a regionális átlag, és az eredmények jóval inkább lecsorognak a lakossághoz.⁵ Az etióp gazdaság fejlődésébe vetett külföldi bizalmat jelzik az olyan projektek, mint a 4 milliárd dollár értékű kínai vasútépítés a Dzsibuti–Addisz-Abeba vonalon,⁶ vagy a 2,5 milliárd dollár értékű szaúdi befektetés az etióp mezőgazdaságba.⁷ A kis ország, Dzsibuti felértékelődése is alapvetően ahhoz köthető, hogy a százmillió lakosú Etióp-magasföld áru döntő többségben rajta keresztül juthatnak ki a világpiacra, illetve hogy a fokozódó etióp import is itt talál utat magának.

Etiópia meghatározó szerepet játszik a kelet-afrikai régió politikai stabilitásában is. Addisz-Abeba olyan konfliktusokban vállal közvetítő szerepet, mint a dél-szudáni válság vagy a szomáliai polgárháború.⁸ Bár sokszor komoly kritikák érik az etióp vezetést, hogy beavatkozásaival nemhogy enyhítené, de inkább mélyíti a válságokat, mint ahogy az a 2006-os szomáliai katonai beavatkozáskor is történt,⁹ napjainkra a mérleg inkább pozitív, mint negatív: az etióp AMISOM-részvétel¹⁰ nélkül Szomália nyugati területei valószínűleg továbbra is az as-Sabáb ellenőrzése alatt állnának, és a két Szudán közti konfliktus is fellángolna Abjei tartományért. Beszédes szám, hogy 2018 októberében Etiópia adta a világon a legtöbb katonát az ENSZ békeműveleteihez 8332 fővel.¹¹ Ráadásul ebben még nincs benne az AMISOM-ba telepített 4400 fő,¹² illetve a Mogadishuval kötött bilaterális megállapodás alapján Szomáliában tartózkodó – különféle becslések szerint – 3000-5000 főnyi állomány, amely oroszánrészt vállal a dzsihádisták elleni küzdelemben.¹³

Etiópia ezeket az eredményeket és hatalmi tényezőket tágabb külpolitikájában is kiaknázza, gondoljunk csak az Egyiptommal fennálló, a Nílus vízhozam-felhasználását érintő vitákra, amelyek leginkább a Nagy Etióp Újjászületés Gát (*Grand Ethiopian Renaissance Dam – GERD*) körüli egyet nem értésben csúcsosodnak ki, és amelyekben, úgy tűnik, egyelőre Addisz-Abeba dominanciája érvényesül.¹⁴

Mindezek tükrében nem csodálkozhatunk azon, hogy a jelenlegi etióp átalakulás nem csupán a régió, de a kontinens – sőt, a kontinensen túli területek – számára is meghatározó jelentőséggel bír, és pozitív vagy negatív kimenetele százmilliók mindennapjaira van hatással.

⁴ The World Bank in Ethiopia, [online], 2018. 10. 31. Forrás: World Bank [2018. 11. 26.]

⁵ Más kelet-afrikai államok fejlődéséről, annak egyenlőtlenségeiről lásd TARRÓSY, István: *Kelet-Afrika a fejlődés útján*, Publikon, Pécs, 2011, különösen 150–152. o.

⁶ Chinese-built Ethiopia-Djibouti railway begins commercial operations, [online], 2018. 01. 01. Forrás: Xinhuanet [2018. 11. 26.]

⁷ Saudi billionaire's company to invest \$2.5 bn in Ethiopia rice farm, [online], 2011. 03. 23. Forrás: Arabianbusiness.com [2018. 11. 26.]

⁸ HETTYEY, András: Dél-Szudán regionális kapcsolatai és a függetlenség megítélése a térségben, *Kül-Világ*, 2011/3, 22–36. o.

⁹ Lásd Ken MENKHAUS: The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts, *African Affairs*, 106. évf., 207/424, 357–390. o.

¹⁰ African Union Mission in Somalia.

¹¹ Contributors to UN Peacekeeping Operations by Country and Post. Police, UN Military Experts on Mission, Staff Officers and Troop, [online], 2018. 10. 31. Forrás: Un.org [2018. 11. 26.]

¹² Ethiopia – ENDF, [online], 2018. Forrás: *amisom-au.org* [2018. 11. 26.]

¹³ Interjú EU-diplomatákkal, Addisz-Abeba, 2016. január–február, 2017. április–május, 2018. április.

¹⁴ Lásd erről részletesen: MARSAI Viktor: *Országismertető – Etiópia*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.

Az EPRDF hatalomra kerülésétől a 2015-ös zavargásokig

Hogy megértsük a jelenlegi átalakulás valódi súlyát, röviden ismertetnünk kell a folyamat előzményeit. Ez azért is elengedhetetlen, mert a korábbi évtizedekben kialakult keretek a jelenlegi reformerek számára is kijelölnek – különösen az etnikai föderalizmus terén – bizonyos kényszerpályákat, amelyek a 2018 tavasza óta tartó reformoktól részben függetlenül működnek.

Az Etióp Népi Forradalmi Demokratikus Front – angol rövidítéssel EPRDF – nevű pártszövetség 1989-ben alakult meg négy párt, az Etióp Nép Demokratikus Mozgalmának (EPDM),¹⁵ az Oromó Nép Demokratikus Szervezetének (OPDO), a Dél-etiópiai Népek Demokratikus Frontjának (SEPDF), illetve a Tigrinya Nép Felszabadítási Frontjának (TPLF) egyesülésével. A Mengisztu Hailé Mariam diktatúrája ellen küzdő csoport élvezte a pártszövetségen kívüli Eritreai Népi Felszabadítási Front (EPLF), illetve az Oromó Felszabadítási Front (OLF) támogatását. Bár a pártszövetség azt hirdette, hogy Etiópia összes – több mint 80 – etnikai csoportját képviseli, hamar egyértelművé vált, hogy az EPRDF a lakosság nagyjából 6%-át kitevő tigrinyák, illetve politikai szervezetük, a TPLF ellenőrzése alatt áll. Ennek legnyilvánvalóbb megtestesülése maga a későbbi miniszterelnök, Melesz Zenavi lett, aki vaskézrel irányította a pártszövetséget és az országot. Melesz nem tartotta fenntarthatónak az ország egységét, és belegyezett Eritrea 1993-as elszakadásába, amelyre az előző évtizedek mérhetetlen pusztítással és szenvedéssel járó függetlenségi küzdelmei után került sor. Melesz ugyanakkor abban sem hitt, hogy az előző kormányzatokhoz hasonló, centralizált közigazgatást tud működtetni. Emiatt – hallgatva tanácsadóira – az 1994-ben megszavazott alkotmány alapján Afrika szarván bevezették az úgynevezett etnikai föderalizmus rendszerét. Ennek keretében kilenc, a nagyobb etnikai csoportokhoz igazodó szövetségi államot alakítottak ki,¹⁶ kiegészítve két önálló adminisztrációt vivő várossal, Addisz-Abebával és Dire Davával.

Az új közigazgatási irányvonal nem aratott osztatlan lelkesedést sem az EPRDF, sem a TPLF soraiban: sokan az ország „balkanizációjától” és az etnikai ellentétek erősödésétől tartottak, illetve az egységes etióp nemzeti identitás gyengülésétől. Egyesek azt is felvetették, hogy Melesz az etnikai föderalizmuson keresztül próbálja gyakorolni az „oszd meg és urald meg” elvét, biztosítva ezzel a kisebbségben levő TPLF hatalmi – és gazdasági – pozícióit. Ugyanakkor mások rámutattak arra, hogy az új szövetségi rendszer végre hajlandó szembenézni a realitásokkal: azzal, hogy Etiópia egy multietnikus állam, amelynek – eddig marginalizált – népei erősíteni szeretnék autonómiájukat és identitásukat. Ebben a megközelítésben az etnikai föderalizmus éppen az etióp népek közti megbékélést és kooperációt igyekezett erősíteni, egy szintre emelve a megtúrt (oromó, gurage) vagy kifejezetten marginalizált, elnyomott (szomáli, afar) csoportokat a történelmileg is államalkotó habasa népekkel (amharák, tigrinyák).¹⁷ Az új alkotmány szellemisége és szövege egyértelműen ezt

¹⁵ Későbbi nevén Amhara Nemzeti Demokratikus Mozgalom (ANDM).

¹⁶ Bár az alkotmány ezeket következetesen „államnak” hívja, a félreértések elkerülése végett gyakran régióként hivatkoznak rájuk, amely gyakorlatot a tanulmány is követni fog.

¹⁷ Lásd minderről: Ethiopia: Ethnic Federalism and Its Discontents, [online], 2009. 09. 04., 3–7. o. Forrás: International Crisis Group, Africa Report No. 153 [2018. 11. 28.]

a narratívát erősítette.¹⁸ Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy az etióp politika etnikai fragmentációja nem Melesszel kezdődött: az 1980-as évekre már számos népcsoport rendelkezett saját, a rezsimmel szemben küzdő fegyveres csoporttal, amelyek esetenként kifejezetten szeparatista célokat tűztek ki zászlajukra (lásd az eritreai EPLF-t vagy az Ogaden elszakadásáért küzdő somáli Ogadeni Nemzeti Felszabadítási Frontot [ONLF]).¹⁹ Ilyen körülmények között nehezen lett volna elképzelhető, hogy Etiópia ismét erősen centralizált politikai rendszert építsen ki, figyelmen kívül hagyva az egyes népcsoportok igényeit. Így bár ma sokan minden rossz eredőjeként tekintenek az etnikai föderalizmusra,²⁰ és negyed évszázad elteltével az valóban inkább látszik magának a problémának, mint a megoldásnak, erősen kérdéses, hogy az 1990-es évek elején volt-e más út az ország békéjének és stabilitásának megteremtéséhez.

Az igazi probléma sokkal inkább koncentrált az etnikai föderalizmus mindennapi gyakorlatában és az EPRDF hatalomgyakorlásában, mint a formális keretekben. Az 1994-es alkotmány ugyanis elméletben egy kétkamarás, plurális demokrácia alapjait fektette le a fékek és ellensúlyok erős rendszerével. Mindez azonban alig mutatkozott meg a gyakorlatban. Melesz és köre szisztematikusan marginalizálta a nagyobb politikai nyitást követelő politikusokat. A marxista elkötelezettségű miniszterelnök, illetve a TPLF szeme előtt a kínai politikai és gazdasági modell lebegett, és ennek átültetésére tettek kísérletet. Ez azt célozta, hogy az etióp gazdaságot egyszerre állítsák modernizációs és növekedési pályára annak érdekében, hogy jelentősen növeljék a lakosság életszínvonalát, miközben megóvják a globalizáció árnyoldalaitól. Ugyanakkor a politikai szférát a párt(szövetség) – és Melesz – a lehető legnagyobb ellenőrzés alatt tartotta. Az EPRDF abban bízott, hogy az így létrejövő fejlesztő állam képes lesz gyors és látványos eredmények felmutatására, miközben a lakosság számára is lecsorgó javakkal, illetve a szociális ellátórendszer erősítésével biztosítják a rendszer politikai stabilitását.

Ami a gazdasági szférát illeti, az EPRDF valóban látványos eredményeket tudott felmutatni. Az 1980-as évek pusztító polgárháborúja és éhínsége után a pártszövetség az 1990-es években stabilizálta a gazdaságot, ami a 2000-es évek elejétől kezdve dinamikus növekedésbe kezdett. Az elmúlt 20 évben 2018-as dollár árfolyamon mérve az ország GDP-je megtízszereződött, 8 milliárd dollárról 80 milliárd dollárra.²¹ Ebben nagy szerepe volt a már említett 10% körüli éves GDP-növekedésnek, amely a Világbank előrejelzései szerint a következő években is folytatódni fog. Különösen megdöbbentő, hogy a statisztikák alapján az etióp gazdaság meglepően ellenálló a politikai válságokkal szemben: sem az 1998–2000-es eritreai háború, sem a 2015–2018-as válságok nem vetették vissza a növekedést. Erre érdemben csak a 2015-ös nagy aszály volt képes, amelynek következtében a gazdaság „csak” évi 7,6%-os ütemben bővült.²²

¹⁸ Lásd: Constitution of the Federal Republic of Ethiopia, [online], 1994. 12. 08. Forrás: Wipo.int [2018. 11. 28.]

¹⁹ I. M. LEWIS: *A Modern History of the Somali*, Ohio University Press, Athens, 2002, 253–257. o.

²⁰ Interjú egy európai kutatóval Makalában, 2018. október; interjú egy etiópai diákkal, Budapest, 2018. június.

²¹ Ethiopia, [online], 2018. Forrás: Word Bank [2018. 11. 29.]

²² Uo.

A növekedésben kétségkívül nagy szerepet játszottak a külső fejlesztési támogatások: a terrorelleses háborúban játszott szerepe miatt²³ Addisz-Abeba az Egyesült Államokból érkező támogatások jelentős kedvezményezettje, amelyek mennyisége az elmúlt évtizedben 700 millió és 1,1 milliárd dollár között változott.²⁴ Az Oakland Institute elemzése alapján a 2010-es évekre a külső támogatások összege elérte az évi 3,5 milliárd dollárt, a költségvetés 50–60%-át (!).²⁵ A Világbank ODA-statisztikájában (*Official Development Assistance* – Hivatalos Fejlesztési Támogatás) 2013-ban Etiópia 3,8 milliárd dollárral az 5. helyen szerepelt a támogatott országok sorában, megelőzve például Szíriát vagy a Kongói Demokratikus Köztársaságot.²⁶ Ugyanakkor Etiópia sikeresen integrálta az így befolyó forrásokat gazdaságába, olyan projektekbe, amelyek valóban előremutatónak bizonyultak (modern mezőgazdasági módszerek meghonosítása, infrastrukturális fejlesztések), és amelyeknek áldásait a lakosság is élvezhette. Ezt mutatja, hogy 2018-as dollár árfolyamon mérve az egy főre eső GDP az 1990-es évek 120–140 dolláros szintjéről 2017-re 768 dollárra nőtt.²⁷ A vásárlóerő-paritáson mért változás hasonlóan drasztikusan az 1990-es évek 400 dollár alatti arányáról 2017-re csaknem 1900 dollárra nőtt.²⁸ Azt, hogy a fejlődés nem csupán egy szűk elit érdekeit szolgálja, az is mutatja, hogy a 2006-os 14% után 2016-ra a lakosság 43%-a fért hozzá az elektromos hálózathoz,²⁹ illetve hogy a Millenniumi Fejlesztési Célok kapcsán Etiópia számít az egyik mintaországnak: míg a szegénységi küszöb alatt élők aránya 1995/1996-ban még a lakosság 45,5%-át tette ki, 2010/2011-re ez 29,6%-ra csökkent. Az általános iskolába járók aránya a 2005/2006-os 77,5%-ról 2011/2012-re 85,4%-ra nőtt. A fejlesztési célok megvalósítására tett erőfeszítések során a gyermekhalandóság a harmadára, a gyermekágyi halandóság a negyedére esett vissza, teljesítve ezzel a kitűzött célokat.³⁰ Az EPRDF arra is figyelt, hogy ne fordulhasson elő még egyszer a nyolcvanas évek éhínsége, és különféle programokon keresztül növelte a lakosság és az ország ellenállóképességét, élelmiszerbankokon és közfoglalkoztatási programokon keresztül biztosítva a megélhetést az aszály sújtotta térségek földműveseinek és nomádjainak. Mindehhez pedig hozzáadódott a politikai stabilitás, amely a hosszú polgárháborús évek után különösen fontos eredmény volt.³¹ A békét ugyan beárnyékolta az 1998–2000-es határháború Eritreával, de összességében ez is inkább az EPRDF nimbuszát növelte, amikor győzelmet aratott a sokáig a „nagyobb testvér” szerepében tetszelgő EPLF fölött. Ráadásul a háború segítette összekovácsolni és megerősíteni az etióp nemzeti identitást, valamint közvetetten ahhoz is hozzájárult, hogy Melesz megerősíthesse hatalmát a pártszövetségben belül.³²

²³ A szomáliai as-Sabáb elleni békekikényszerítő művelet.

²⁴ U.S. Foreign Aid by Country – Ethiopia, [online], 2018. Forrás: USAID [2018. 11. 29.]

²⁵ Development Aid to Ethiopia. Overlooking Violence, Marginalization, and Political Repression, [online], 2013, 1. o. Forrás: Oakland Institute [2018. 11. 29.]

²⁶ Net official development assistance and official aid received (current US\$), [online], 2018. Forrás: World Bank [2018. 11. 29.]

²⁷ Ethiopia – GDP per Capita, [online], 2018. Forrás: World Bank [2018. 11. 29.]

²⁸ Ethiopia – GDP per Capita, PPP, [online], 2018. Forrás: World Bank [2018. 11. 29.]

²⁹ Ethiopia – Access to electricity, [online], 2018. Forrás: Tradingeconomics.com [2018. 12. 03.]

³⁰ Ethiopia's Performance on the MDGs, [online], 2018. Forrás: Un.org [2018. 12. 03.]

³¹ Productive Safety Net Programme in Ethiopia, [online], 2018. Forrás: Wfp.org [2018. 12. 03.]

³² Ethiopia: Ethnic Federalism and Its Discontents, ...: i. m. 5.

Ennek kapcsán jutunk el elemzésünk második nagy témájához, a politikai szféra kérdéséhez. A bemutatott impozáns gazdasági és szociális eredmények tükrében 2005-re a rezsim úgy érezte, enyhíthet a nyomáson, és utat engedhet a plurálisabb politikai versenynek. Ezt azért is fontos hangsúlyoznunk, mert az 1994-es alkotmány rendelkezései ellenére a gyakorlatban az ország továbbra is az EPRDF ellenőrzése alatt állt, és a pártszövetség irányától eltérő vélemények és formációk gyorsan a háttérbe szorítva találták magukat. Ezek a csoportok nem jelenhettek meg a médiában, gyakoriak voltak a letartóztatások, zaklatások. 2005-ben azonban az ellenzéki pártok képviselői megjelenhettek a médiumokban, véleményük és nézeteik teret kaptak a napi sajtóban, és gyűléseiket sem oszlatta fel a rendőrség. Ez volt az első eset az ország történetében, hogy a lakosok valódi versenyhelyzetben választhattak a különféle jelöltek közül.³³

Az eredmény azonban mégsem az lett, amit az EPRDF várt. Melesz azt feltételezte, hogy az elmúlt évek gazdasági sikerei miatt a lakosság egységesen a pártszövetség mögé áll, és demokratikus választások keretében is megerősíti pozícióit. Ezzel szemben az ellenzék 172 helyet szerzett az 547 fős alsóházban. Az igazi sokk Addisz-Abeában érte az EPRDF-et, ahol az önkormányzati választásokon az ellenzék a városi tanács 138 posztjából 137 székert nyert el. A lakosság számos vidéki területen is – például Amhara Államban – az EPRDF riválisaira szavazott. Bár a számok alapján a pártszövetség nagy többséggel megnyerte a választásokat, az EU megfigyelői több szabálytalanságra is felhívták a figyelmet. Bár ezek nagy valószínűséggel nem bírtak akkora jelentőséggel, hogy átírják a végeredményt, az ellenzéki csoportok úgy döntöttek, mindent egy lapra tesznek fel, és új voksolást követelve az utcára szólították híveiket. Az EPRDF kemény kézzel lépett fel a demonstrációkkal szemben: az összecsapásokban hivatalos adatok szerint is több száz ember vesztette életét, tízezret tartóztattak le.³⁴ Melesz egyértelműen a visszarendeződés mellett kötelezte el magát: a 2010-es és 2015-ös választásokon az EPRDF mindent megtett annak érdekében, hogy ne következhesse be újra a 2005-ben történtek. Szó sem lehetett az ellenzék politikusainak közszerepléséről az állami tévében és rádióban, vagy komolyabb tömeggyűlésekről. Miközben az ország gazdasága továbbra is dinamikusán bővült, a politikai légkör egyre fullasztóbbá vált: ezt jól jelzi, hogy 2017-re ismét csaknem egymillió etióp élt külföldön, jelentős részben az elnyomás elől menekülve.³⁵ Melesz az egészségügyi szolgáltatások további kiterjesztésével és egyéb intézkedésekkel igyekezett támogatókat szerezni. Mindezek eredményeképpen a hivatalos adatok szerint 2010-ben az EPRDF és szövetségesei két hely kivételével az összes pozíciót megnyerték az alsóházban.³⁶ 2015-ben a pártszövetség még jobban szerepelt: az ellenzék csupán egyetlen képviselői helyet tudott megszerezni. Szemben a 2010-es voksolással, az EU és a Carter Center megfigyelői – nem függetlenül korábbi kritikus véleményüktől – nem vehettek részt a választások megfigyelésében.³⁷ Úgy tűnt, a nemzetközi szereplők számára továbbra is fontosabb a jó kapcsolat Etiópiával, amely a terrorellenes háborútól kezdve a migráció kezelésén át a Millenniumi Fejlesztési Célok

³³ Uo., 8.

³⁴ Uo., 9–10.

³⁵ *Origins and Destinations of the World's Migrants, 1990 – 2017 – Ethiopia*, [online], 2018. Forrás: Pew Research [2018. 12. 04.]. Más becslések szerint az etióp diaszpóra száma a 3 milliót is elérheti.

³⁶ *Unease over extent of ruling party's landslide in Ethiopia*, [online], 2010. 05. 26. Forrás: The Guardian [2018. 12. 04.]

³⁷ *Ethiopia's ruling party wins by landslide in general election*, [online], 2015. 06. 22. Forrás: The Guardian [2018. 12. 04.]

számos elemének teljesítéséig stratégiai partnerként és szubszaharai modellországgként tetszeleghetett a nemzetközi találkozókon. Ráadásul a szárnyaló „kelet-afrikai oroszlán” egyre több külföldi tőkebefektetést szívott fel, ami miatt a külső szereplők szintén óvatosan viszonyultak az esetleges politikai reformokhoz.³⁸

A 2015-ös demonstrációktól Abij Ahmed hatalomra kerüléséig

Az etióp változásokat végül alapvetően nem külső, hanem belső, erőszaktól sem mentes folyamatok kényszerítették ki. Ahhoz, hogy a rendszer ilyen sokáig kitartott, és csak 2015 végén kezdődtek meg a tiltakozások, több tényező egybeesésére volt szükség, amelyek nem mindegyike kötődött szorosan ehhez az időponthoz:

1. *Melesz 2012. augusztusi halála:* Bár 2012 során gyakran röppentek fel hírek arról, hogy a miniszterelnök egészségi állapota romlik, az EPRDF egészen addig igyekezett elterelni a figyelmet az ügyről, amíg Melesz el nem halálozott. Mindez jól jelezte, hogy a pártszövetség is felmérte, mekkora stabilizációs szerepe van a kormányfő személyének, az 1991-es rendszerváltás harcosának és vezetőjének az Etióp-magasföldön. Akármennyi kritika is érte Meleszt, karizmájához és politikai tehetségéhez kevés kétség fért. Az átmenet levezénylése pedig valójában a TPLF kezében összpontosult, amely képtelen volt hasonló kaliberű vezetőt kiállítani az elhunyt helyére. Nem véletlen, hogy az alkotmánynak megfelelően Meleszt a tapasztalt, de kevésbé meghatározó politikai vénával bíró miniszterelnök-helyettes, Hailémariám Deszaleny követte a kormány élén. Ebben segített az is, hogy Hailémariám a déli volajta népcsoport-hoz tartozott, így látszólag érvényesült az etnikai föderalizmus. Valójában azonban már ekkor sokan úgy tekintettek a miniszterelnökre, mint a TPLF bábjára.³⁹ Bár Hailémariám az EPRDF hivatalos jelöltjeként vágott neki a 2015-ös választásoknak, befolyása, hatalma folyamatosan fogyott, és nem volt képes elhitetni sem az ország lakosságával, sem a vezető elittel, hogy méltó utóda Melesznek.
2. *Demográfiai-társadalmi okok:* 2015-re az etióp lakosság döntő többségének már nem voltak emlékei az 1991 előtti állapotokról. A 14 év alattiak tették ki a lakosság 41,4%-át, miközben a medián életkor 18,6 év volt.⁴⁰ Míg a középkorú generáció számára a demokratikus jogok korlátozása a stabilitás és a javuló életkörülmények tükrében – különösen az 1980-as évek katasztrófaival összehasonlítva – elfogadható árnak tűntek, a fiatal nemzedék ennél jóval többet akart. Folyamatosan azt hallották, hogy az ország politikai rendszere az önmegvalósítást, a szorgalmat és a tehetséget ösztönzi. Ezzel szemben a mindennapokban a korrupcióval és a nepotizmussal szembesültek, azzal, hogy az EPRDF felé meglevő politikai kapcsolatok nélkül nincs esélyük a felemelkedésre – miközben egyes tehetségtelen, de jó összeköttetésekkel bíró káderek üstökösszerű pályát futhattak be. Arról sem szabad megfeledkeznünk,

³⁸ Lásd: Africa: Ethiopia Becomes Largest Recipient of FDI in Africa, [online], 2017. 11. 23. Forrás: AllAfrica [2018. 12. 04.]; Foreign Direct Investment into Ethiopia down 10%, [online], 2018. 06. 07. Forrás: NewbusinessEthiopia.com [2018. 12. 04.]

³⁹ Az átmenetről lásd: Ethiopia After Meles, [online], 2012. 08. 22. Forrás: International Crisis Group [2018. 12. 04.]; interjúk EU-diplomatákkal, Addisz-Abeba, 2016. január, 2017. április–május.

⁴⁰ Global Trends. Forced Replacement in 2015, [online], 2016, 28. o.; 34. o. Forrás: Unhcr.org [2018. 12. 04.]

hogy az oktatás forradalma révén egyre többen szereztek közép- és felsőfokú végzettséget, miközben a gazdaság – a növekedés ellenére – nem tudott felszívni ennyi friss diplomást. Bár, ahogy egyes szakértők rámutatnak, a fiatalok képzettsége gyakran elmaradt a kívánalmaktól, és önbizalmuk jóval magasabb volt, mint valós tudásuk, mindez keveset számított a folyamatosan növekvő elégedetlenség szempontjából.⁴¹

3. *A közösségi média jelentősége:* Miközben 2008-ban még csak az ország lakosságának alig 0,4%-a rendelkezett internet-hozzáféréssel, ez az arány 2017-re 15,3%-ra nőtt. Bár ez még így is meglehetősen alacsony adat, egyrészt érdemes szem előtt tartani a fejlődés ütemét, másrészt azt, hogy ez közel 16,5 millió felhasználót jelent,⁴² vagyis a városi lakosság zöme használja a világhálót és annak szolgáltatásait. Az ebben rejlő lehetőségeket az ellenzék is felismerte, és az internet vált a külföldön élő disszidensek legfontosabb csatornájává az etióp lakosság felé. Bár az EPRDF időről időre igyekezett korlátozni az elérhető weboldalakat, sőt gyakran magát az internetszolgáltatást is felfüggesztette, ez csak lassította, de nem akadályozta meg az alternatív kommunikációs csatornák és narratívák kiépülését. Aligha csodálkozhatunk azon, hogy 2015-től kezdve már a demonstrációk zömét az interneten szervezték meg, és a kormány ez ellen csak mérsékelt sikerrel léphetett fel.⁴³
4. *Az EPRDF belső válsága:* 2015–2016-ra az EPRDF – és a TPLF – belső válságba került. Karizmatikus vezetőjét elvesztette, és a kritikus hangok elnyomásának köszönhetően úgy tűnt, nem sikerült kinevelnie egy olyan új káderréteget, amely a belső reformok élére állhatott volna. Ahogy egy etióp professzor beszámolt róla, az EPRDF elitje belefáradt a huszonöt évnyi kormányzásba: nem voltak új ötletek, új lendület, új víziók.⁴⁴ A centralizált vezetés miatt még az építő kritikának sem jutott hely, és a pártszövetségben erős kontraszelekció érvényesült. Ez különösen a 2015-ös demonstrációk kapcsán vált egyértelművé, amikor az EPRDF felismerte, hová vezetett a nepotista építkezés. Felsővezetői szinten ugyan viszonylag egyszerűen le lehetett váltani a tehetségtelen kádereket, de ez közép- és alsósínten már nem működött: egyszerűen nem volt kire. A kihívást jól mutatta, hogy a közigazgatás alsóbb szintjein a körzeteket (*voreda*) és az az alatti egységeket (*kebele*) is beleszámítva 3 millió (!) választott tisztviselő volt az országban.⁴⁵ Jelentős részük még írni-olvasni sem tudott, a központi hatalomhoz való lojalitásuk miatt mégis elnyerték a posztokat.⁴⁶ A korrupció szintje körükben hihetetlenül magas volt, és a legapróbb „szívességeknek” is megkérték az árát. Mindez azért is volt különösen pusztító az EPRDF számára, mert az átlag etióp állampolgár a kebelék tisztviselőin keresztül találkozott a pártszövetséggel, és függetlenül attól, ki mit tervezett vagy döntött Addisz-Abeában, az egyének sorsa zömében a helyi tisztviselők kezében volt. Így hiába indultak el 2016-ban

⁴¹ A demográfiai és gazdasági folyamatok összekapcsolódásának az úgynevezett arab tavasz kitörésében is meghatározó szerepe volt, lásd: N. RózsA Erzsébet: *Az arab tavasz*, Osiris-KKI, Budapest, 2015, 66–78. o.

⁴² Internet Usage and Population Statistics for Africa, [online], 2018. Forrás: Internetworldstats.com [2018. 12. 04.]

⁴³ Update on information controls in Ethiopia, [online], 2012. 11. 01. Forrás: OpenNet [2018. 12. 04.]; Ethnic Violence in Ethiopia Stoked by Social Media from U.S., [online], 2018. 02. 12. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 04.]

⁴⁴ Interjú egy etióp kutatóval, Addisz-Abeba, 2016. január.

⁴⁵ Ethiopia: Ethnic Federalism and Its Discontents, ... i. m. 12.

⁴⁶ Interjú egy EU-diplomatával, Addisz-Abeba, 2016. január; interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Budapest, 2018. február.

reformtörekvések az EPRDF-en belül, az alsóbb hivatalnokok elszabotálták vagy egyszerűen nem értették azokat. Mindezeket figyelembe véve nem tűnik teljesen légből kapottnak az a narratíva, amely szerint a szükségállapot 2017. márciusi négyhónapos kiterjesztése nem csupán a demonstrációk ellehetetlenítését célozta, de azt a törekvést is, hogy a hadsereg ellenőrizze az aratást és a betakarítást a vidéki területeken, annak érdekében, hogy megakadályozza a korrump helyi tisztviselők túlkapásait, ezzel is csökkentve a feszültséget az országban.⁴⁷

5. Az *aszály*: Mintha mindez nem lett volna elég, a 2015/16-os El Niño súlyos aszályt hozott Kelet-Afrikában, beleértve Etiópia bizonyos területeit. 2015 végére a kezdeti 4 milliőről 8,2 millióra nőtt az élelmiszersegélyre szorulóknak száma,⁴⁸ és bár az etióp kormány felkészült a következmények kezelésére, arra nem, hogy a szárazság egyre több területet fog sújtani. Így 2016-ra már 10 millió embert kellett ellátni a központi tartalékokból és a beérkező segélyekből, amelyek a válság kiterjedése és a rossz infrastrukturális viszonyok miatt akadoztak.⁴⁹ Bár az EPRDF-nek sikerült elkerülnie a katasztrófát, és nem került sor az éhínség bejelentésére, a nélkülözés tovább növelte a kormánnyal szembeni elégedetlenséget – még akkor is, ha az EPRDF határozott és sikeres fellépése százezrek életét mentette meg.
6. Az *etnikai ellentétek erősödése*: Bár erről a későbbiekben részletesebben fogunk szólni, már itt érdemes megjegyezni, hogy a 2000-es évek során láthatóan felerősödtek a különböző etnikai alapú identitásépítési kísérletek az országban. Ezek sosem voltak idegenek Etiópiától, de az, hogy ezeket egyre kirekesztőbb – és olykor erőszakos – narratívával itatták át, nagyban hozzájárult a belső állapotok romlásához. Mindez odáig jutott, hogy a 2015-ös őszi demonstrációk során már kéz a kézben jelent meg a demokratizálódás és a nagyobb etnikai autonómia igénye (oromó csoportok). Ezzel egy olyan veszélyes szelencét sikerült kinyitni az etióp belpolitikában, amely a teljes reformfolyamat sikerét – és végső soron az ország stabilitását – is alááshatja.⁵⁰

A demonstrációk kirobbanásának konkrét oka az volt, hogy az etióp kormány ki szeretne terjeszteni Addisz-Abeba közigazgatási határát az azt körülvevő Orómia régió kárára, hogy az így szerzett területeken ipari parkot hozzon létre. Ennek során elsősorban korábbi mezőgazdasági területeket vettek volna el a szövetségi tagállamtól. Kisebb, halálos áldozatokkal is járó összecsapásokra már 2014 májusában, a terv bejelentésekor is sor került az oromó tüntetők és a biztonsági erők között, de ekkor még sikerült leverni a demonstrációkat.⁵¹ 2015 novemberétől azonban újult erővel és sokkal nagyobb támogatással indultak újra a tüntetések. Az első demonstrációkra Addisz-Abebatól 80 kilométerre délnyugatra, Gincsi településénél került sor, amikor az etióp hatóságok fejlesztési célokra el akartak foglalni egy erdős területet. A tüntetések futótűzként terjedtek Orómiában, és bár a biztonsági erők esetenként éles lőszert is bevetettek a demonstrálók ellen, nem sikerült meg-

⁴⁷ Interjú egy EU-diplomatával, Addisz-Abeba, 2017. május.

⁴⁸ Ethiopia Appeals for Food Aid Following Poor Crop Yields, [online], 2015. 10. 15. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 04.]

⁴⁹ Ethiopia's drought. On the edge of disaster, [online], 2016. 02. 26. Forrás: Economist [2018. 12. 04.]

⁵⁰ Interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Budapest, 2018. február.

⁵¹ Violent clashes in Ethiopia over 'master plan' to expand Addis, [online], 2015. 12. 11. Forrás: The Guardian [2018. 12. 05.]

fékezni az elégedetlenség terjedését. Hasonlóan hatástalannak bizonyult a vezető – és még szabadon levő – ellenzéki vagy kritikus véleményeket megfogalmazó oromó politikusok letartóztatása.⁵² A tüntetők egyszerre követeltek demokratizálódást, az életkörülmények javítását és az etióp belpolitikai élet reformját. Ugyanakkor a megmozdulások nagyon erős etnikai háttérrel is rendelkeztek: a demonstrálók rendszeresen mutatták keresztbe tett karjukat a biztonsági erők felé, amely Orómia és az oromók szimbóluma, ezzel hangsúlyozva, hogy nagyobb autonómiát szeretnének ügyeik intézésében. A tiltakozók és az ellenzék megszólalásaiban kulcsszerepet játszott az a narratíva, hogy az oromók – bár az ország legnagyobb etnikai csoportját adják – marginalizált helyzetben vannak a történelmi habasa népekkel, a tigrinyákkal és az amharákkal szemben, és alig bírnak beleszólással sorsuk alakulásába. Emiatt nem csupán saját államukban, de az etióp államszövetség szintjén is nagyobb befolyást követeltek maguknak.⁵³ 2016 januárjára az EPRDF visszakozni látszott, és leállította az addisz-abebai fejlesztési terv végrehajtását,⁵⁴ de ez már nem volt képes elvenni a tüntetések élet, amelyek továbbra is gyökeres reformokat sürgettek.

A több száz halálos áldozattal járó tüntetéssorozat akkor kapott új lendületet, amikor a demonstrációk Amhara régióra is áterjedtek.⁵⁵ A habasákhoz tartozó, uralkodónak tartott népcsoport csatlakozása a tüntetésekhez minden kétséget kizáróan rávilágított arra, hogy az etióp belpolitika nem csupán etnikai problémákkal küzd, hanem az EPRDF által működtetett teljes rendszer vált elfogadhatatlanná a lakosság többsége számára. A következő meghatározó incidensre 2016 októberében az oromók kulturális ünnepén, az Irrecsán került sor. A több százézes – más adatok szerint milliós – tömeg azért gyűlt össze az Addisz-Abebatól 40 kilométerre levő oromó kulturális fővárosban, Bisoftuban,⁵⁶ hogy megünnepelje az esős évszak elvonulását és az aratási időszak beköszöntét. A biztonsági erők túlzott jelenléte, az EPRDF arra vonatkozó próbálkozásai, hogy saját embereit küldje a színpadra, illetve az ellenzék és a közösségi média által is táplált rémhírek miatt azonban pánik tört ki a jelenlevők között. Az egyre erőszakosabbá váló tömeget a biztonsági erők könnygázzal és figyelmeztető lövésekkel igyekeztek feloszlatni, mire az emberek menekülni kezdtek, és százak zuhantak bele egy el nem kerített, de a sűrű növényzet miatt nem látható árokba, ahol sokakat halálra tapostak. A hivatalos adatok szerint 50, az oromók szerint 678 ember vesztette éltét az incidensben.⁵⁷ Egy nappal a bisoftui katasztrófa után a kormány szükségállapotot vezetett be, betiltva ezzel minden demonstrációt és rendszeresen blokkolva az országban az internetelérhetőséget. A rendkívüli állapot bevezetése ugyan alkalmas volt arra, hogy megakadályozza az események eskalációját, de nem tudta érdemben csökkenteni a belső feszültséget, amely sok esetben etnikai jellegű összecsapásokban tört utat magának. A felszín alatt izzó elégedetlenséget az EPRDF különböző ad hoc intézkedésekkel igyekezett mérsékelni: 2017 januárjában például 740 korábban letartóztatott ellenzéki aktivistát

⁵² Ethiopian Protests, [online], 2018. Forrás: Human Rights Watch [2018. 12. 05.]

⁵³ Lásd például Oromo and Other Minorities Further Marginalized by Ethiopian Government's Economic Development Strategy, [online], 2017. 03. 14. Forrás: Unpo.org [2018. 12. 05.]

⁵⁴ Dispatches: Government Backs Down, But Will Protests End in Ethiopia?, [online], 2016. 01. 15. Forrás: Human Rights Watch [2018. 12. 05.]

⁵⁵ Ethiopia protests: 'Nearly 100 killed' in Oromia and Amhara, [online], 2016. 08. 08. Forrás: BBC [2018. 12. 05.]

⁵⁶ Orómia Állam fővárosa paradox módon Addisz-Abeba.

⁵⁷ Q&A: Recent Events and Deaths at the Irreecha Festival in Ethiopia, [online], 2016. 10. 08. Forrás: Human Rights Watch [2018. 12. 10.]

engedtek szabadon.⁵⁸ A pártszövetséggel szemben egyre több kritika fogalmazódott meg a külső donorok részéről is.⁵⁹

Bár 2017 elejétől egyre több szó esett arról, hogy Hailémariám Deszaleny miniszterelnök hamarosan lemond, úgy tűnt, a kormányfő stabilan tartja pozícióját. Utólag visszatekintve erre az időszakra, valószínűleg a lehetséges utódokról való egyeztetés zajlott az EPRDF négy nagy pártja között. Ennek azonban csak 2018 elejére lett látható eredménye, amikor Hailémariám nyilvános televízióműsorban mondott le miniszterelnöki pozíciójáról, illetve az EPRDF elnöki posztjáról. Ahogy a kormányfő fogalmazott: „A zavargások és a politikai válság számos halálesethez és menekültek tömegeihez vezetett. Úgy látom, lemondásom elengedhetetlen egy olyan reformfolyamat beindításához, amely tartós békéhez és demokratizálódáshoz vezethet.”⁶⁰ Ezzel párhuzamosan folytatódott a korábban letartóztatott ellenzéki politikusok, aktivisták és újságírók egy részének szabadon bocsátása.⁶¹

Hailémariám lemondása után azonnal megindultak a spekulációk és a helyezkedések az EPRDF négy pártja között. Óriási várakozás kísérte a nagy esélyesnek tartott oromó párt, az Oromó Nép Demokratikus Szervezetének (OPDO) lépéseit. A párt vezetője, a demonstrációkat az EPRDF-en belülről támogató, nagy esélyesnek tartott Lemma Megerssa ugyanis nem volt tagja a parlamentnek, így az alkotmány értelmében nem volt választható. Február végén ezért az OPDO vezetéváltást hajtott végre, és a párt élére a korábbi katonai és titkosszolga, tudományos fokozattal is rendelkező Abij Ahmed került. Abij muszlim oromó apa és ortodox amhara anya gyermekeként látta meg a napvilágot 1976-ban, gyerekkorában pedig más családtagjai révén protestáns nevelésben részesült. Ráadásul folyékonyan beszélt tigrinyául is. Így – miközben oromó háttere megkérdőjelezhetetlen volt – ideális személynek tűnt a sok különböző identitással átítatott, de egységes etióp nemzetudat képviselőjére.

Ugyanakkor az OPDO, bár a legnagyobb párt volt az EPRDF-en belül, csak 178 képviselővel rendelkezett az 547-ből, így elengedhetetlen volt, hogy támogatókat szerezzen a másik három pártból. Bár a tigrinya TPLF – érzékelve az elégedetlenséget – nem szándékozott saját jelöltet indítani, az biztos volt, hogy a „régis gárda” tagjai sosem szavaznának egy oromóra. Legalább ennyire bizonytalan volt a helyzet a Dél-etiópiai Népek Demokratikus Frontjának (SEPDF) esetében, hiszen ők épp akkor veszítették el a soraikból jött miniszterelnököt az oromó tiltakozások miatt. Úgy tűnt, a döntő erő az Amhara Nemzeti Demokratikus Mozgalom (ANDM) lesz: a kérdés csak az volt, hogy vajon az ANDM képviselői – követve a 2016 nyári eseményeket – az oromók mellé állnak, vagy a tigrinyák és a déli népek inkább beleegyeznek abba, hogy az amharák adják a következő miniszterelnököt annak érdekében, hogy meggátolják az oromó jelölt győzelmét.⁶² Ugyanakkor az is kérdéses volt, hogy vajon marad-e a korábbi, az alkotmányban nem rögzített gyakorlat, miszerint ugyanaz a személy tölti be a miniszterelnök és az EPRDF elnökségi posztját.⁶³ Ez azért is bírt nagy jelentőséggel, mert az EPRDF kongresszusa jóval korábbra – március elejére – volt

⁵⁸ Top Ethiopian journalist among latest batch of pardoned prisoners, [online], 2018. 02. 09. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

⁵⁹ UK „disappointed” with Ethiopia’s martial law decision, [online], 2018. 02. 21. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

⁶⁰ Ethiopia prime minister Hailemariam Desalegn resigns, [online], 2018. 02. 15. Forrás: Al-Jazeera [2018. 12. 10.]

⁶¹ Top Ethiopian journalist among latest batch of pardoned prisoners, [online], 2018. 02. 09. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

⁶² All eyes on Ethiopia PM post as Oromo party picks new leader, [online], 2018. 02. 25. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

⁶³ Who will be Ethiopia’s next prime minister?, [online], 2018. 02. 23. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

meghirdetve, mint a parlamenti szavazás a miniszterelnök személyéről. A pártszövetségi szavazás azért is bírt jelentőséggel, mert itt mind a négy párt 45-45 képviselőt delegálhatott, vagyis nem érvényesült az oromóknak a törvényhozásban élvezett számbeli fölénye. Így a „régí gárda” képviselője nagyobb eséllyel arathatott győzelmet, még akkor is, ha a parlament a miniszterelnöki székbe más választott volna meg. A 2018. március 27-én megtartott szavazás azonban egyértelmű sikert hozott Abijnak: az OPDO jelöltje megszerezte pártja és az ANDM összes szavazatát, és a két másik pártból is kapott 18 voksot.⁶⁴ Öt nappal később Abij a parlament is megerősítette miniszterelnöki pozíciójában.⁶⁵

Abij Ahmed kormányzásának első kilenc hónapja

Belpolitika

Abij korántsem kedvező légkörben vette át az ország irányítását. Az EPRDF 2018 februárjában ismét szükségállapotot vezetett be, és miközben folyamatban volt a korábban le tartóztatott tüntetők elengedése, a helyükre gyakran újabbak kerültek. A lakosság elvárásai óriásiak voltak, miközben senki sem tudta, hogy valójában mekkora is Abij mozgástere: sokan attól tartottak, hogy az oromó politikus megválasztása csak pillanatnyi taktikai meghátrálást jelent a TPLF részéről, hogy némiképp csökkentse a feszültséget, majd miután megkezdődik Abij személyes karizmájának gyengülése, a tigrinya elit ismét a kezébe ragadhatja a kezdeményezést.⁶⁶ Ugyanakkor az sem volt világos, hogy az új miniszterelnök személye mennyiben jelent valódi változást: ne feledjük, Abij 1991 óta a kormányzó elit része volt. Ráadásul az új miniszterelnöknek szembe kellett néznie az egyre erősödő etnikai ellentétekkel: az ország 80 etnikai csoportjából sokan gondolták úgy, hogy csupán annyi történt, hogy a tigrinyák után most eljött az oromók ideje, hogy korlátlanul hozzáférjenek az ország gazdag erőforrásaihoz és azokat saját híveiknek juttassák. Különösen riasztó volt, hogy nagyon sok oromó is így vélekedett.⁶⁷

Mindezek tükrében nem csoda, hogy Abij első lépései az ország egységének megerősítését célozták. Megválasztása után alig pár nappal a miniszterelnök már megkezdte körútját Etiópiában, hogy hitet tegyen az egység és a reformok mellett. Első útja alig öt nappal beiktatása után Szomália Régióba vezetett, ahol az oromókkal vívott, 2017 ősze óta tartó szórványos összecsapások miatt több százezer embernek kellett elmenekülnie otthonából. A konfliktus fő oka az volt, hogy bár 2004-ben a két szövetségi állam döntött a vitatott határszakaszok kijelöléséről, arra mind a mai napig nem került sor.⁶⁸ Abij már ekkor is igyekezett új hangot megütni a lakossággal, és bocsánatot kért a biztonsági erők túlkapásaiért, vizsgálatot ígérve a jogsértések elkövetőivel szemben.⁶⁹ Mindez gyökeres fordulatot ígért egy olyan országban, ahol korábban semmiféle kritikát sem lehetett megfogalmazni a tigrinyák ellenőrzése alatt álló biztonsági apparátussal szemben. Egy héttel később Abij már

⁶⁴ EPRDF elects Abiy Ahmed chair, [online], 2018. 03. 27. Forrás: TheReporterEthiopia [2018. 12. 10.]

⁶⁵ Abiy Ahmed sworn in as Ethiopia's prime minister, [online], 2018. 04. 02. Forrás: Al-Jazeera [2018. 12. 10.]

⁶⁶ Interjú egy EU diplomatával, Addisz-Abeba, 2018. április.

⁶⁷ Interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Budapest, 2018. május.

⁶⁸ Ethiopian PM visits conflict-hit Somali regional state, [online], 2018. 04. 07. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

⁶⁹ Ethiopia installs new PM amid hopes he can stop protests, [online], 2018. 04. 02. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

az orómiai Ambó egyetemi városában szónokolt, amely a tüntetések egyik központja volt, türelmet és testvéri összetartozást kérve a lakosoktól. Ahogy fogalmazott: „[V]égre a szeretet és a változás útjára léptünk, [...] arra kérlek ezért benneteket, hogy adjatok nekünk időt arra, hogy ezt a szervezeti változásokon keresztül is bizonyíthassuk. [...] Kéz a kézben szeretnénk munkálkodni veletek. Annak, amit mondunk, és amit teszünk, egységben kell lennie.”⁷⁰ Abij Ambóban és más helyeken elmondott hasonló beszédjei, közvetlen stílusa, jó szónoki képessége – és nem utolsósorban megnyerő külleme – mind fontos elemek voltak abban, hogy könnyen megnyerte hallgatóságát. A neoprotestáns tanításokból vett vallási képek, a szeretet és az összetartás hangsúlyozása, a közvetlen stílus és olykor meglehetősen lezser öltözködés óriási népszerűséget kölcsönzött az elnöknek a vallásos etióp társadalomban. Abij sikeresen hitette el hallgatóságával, hogy a nép gyermeke, és az előző vezetőkkel ellentétben közel is engedte magához a tömegeket. Az EPRDF korábbi vezetőihez képest ez óriási változás volt – ne feledjük, az alig hat éve elhalálozott Melesz esetében az emberek még azt sem tudták, hogy a kormányfő beteg. Abij ráadásul számos olyan témát tűzött napirendre beszédjeiben az eritreai háborútól kezdve a korrupción át a Nagy Etióp Újjászületés Gátig, amelyekkel szemben a kritika korábban kimondhatatlan volt, miközben mindenki tudott a hibákról és kihívásokról.⁷¹ Az Ambó utáni következő napon, április 13-án Abij már Makaléban, Tigráj állam fővárosában volt. Ez ismét csak az új miniszterelnök proaktivitását bizonyította: az „oromó” elnök elutazott az oroszlán barlangjába, és a TPLF szimbolikus központjában, a Mengisztu elleni harcban elesett mártírok emlékhelyén beszélt – tigrinyául – az ország egységéről.⁷² Abij itt kezdett el először beszélni az Eritreával fennálló helyzet rendezésének fontosságáról, hangsúlyozva, hogy bár maga is részt vett a háborúban, és számos jó barátját veszítette el ott, változásokra van szükség a két ország kapcsolatában.⁷³ Bár a rendkívüli állapot érvényben maradt, Abij folytatta a letartóztatottak szabadon engedését, illetve megszüntette az internet korlátozását.⁷⁴

Elkezdődött a párbeszéd az ellenzéki politikai erők képviselőivel is: április 12-én első lépésként a kormányfő személyesen látta vendégül őket egy vacsorán, hogy kifejezze a politikai nyitás és a párbeszéd szükségességét.⁷⁵ Ennek további eleme volt az Addisz-Abeában szervezett nagygyűlés, amelyen a diplomáciai testületek mellett az etióp nép 25 ezer képviselője – politikusok, üzletemberek, prominens személyiségek – vettek részt.⁷⁶ Április végére felállt az új kabinet is, Abij pedig arról beszélt, hogy szükségesnek látja a miniszterelnöki ciklusok számának korlátozását.⁷⁷

⁷⁰ Ethiopia PM asks protesters for patience as he seeks change, [online], 2018. 04. 13. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

⁷¹ Interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Budapest, 2018. május.

⁷² Ethiopia PM visits Tigray region, asked to address conflict with Eritrea, [online], 2018. 04. 13. Forrás: Africanews [2018. 12. 10.]

⁷³ Interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Budapest, 2018. május. Abij egy későbbi beszédében arra is rámutatott, hogy az EPRDF az etióp győzelem ellenére hagyta veszni az eritreai területeket.

⁷⁴ Ethiopia PM visits Tigray region, asked to address conflict with Eritrea... *i. m.*

⁷⁵ Ethiopia's new PM to address Ethiopians, diplomatic community Sunday, [online], 2018. 04. 14. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

⁷⁶ Ethiopian PM's rounds of talks with citizens assure unity, peace: minister, [online], 2018. 05. 05. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

⁷⁷ PM ABIY: Ethiopia considering term limits for Prime Ministers, [online], 2018. 04. 30. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

Május végén Abij újabb minőségi változásra szánta el magát: kegyelemben részesítette az addig terrorista szervezetnek bélyegzett Ginbot 7 csoport vezetőjét és tagjait. Ez azért is bírt nagy jelentőséggel, mert az ellenzéki csoport olyan szervezetekkel szerepelt egy listán, mint az Oromó Felszabadítási Front (OLF), az Ogadeni Nemzeti Felszabadítási Front (ONLF), illetve az al-Káida és az as-Sabáb.⁷⁸ Az etióp vezetés lépése azt demonstrálta, hogy szakítani igyekeznek azzal a gyakorlattal, hogy a kritikus csoportokat összemosás a terrorizmussal, ami egyben a párbeszédet is ellehetetlenítette az EPRDF-fel szemben álló – olykor valóban fegyveres ellenállást is folytató – szervezetekkel. A dialógust támogatandó június 3-án feloldották a sokat kritizált szükségállapotot.⁷⁹

Abij hamarosan a másik két etnikai alapon szerveződő fegyveres szervezet felé is gesztusokat tett: június végén szabadon engedte az ONLF bebörtönzött vezetőjét, Kalib Dagát, és megkezdődtek a tárgyalások az erőszak beszüntetéséről, illetve a békés egyeztetésekről.⁸⁰ Július 5-én az etióp parlament hivatalosan is törölte a Ginbot 7-et, az OLF-et és az ONLF-et a terrorista szervezetek listájától. Ez azért is bírt nagy jelentőséggel, mert a lépésre proaktív jelleggel került sor, anélkül hogy előtte bármiféle megállapodás született volna a szervezetekkel, és csupán a Ginbot 7 jelentette be korábban, hogy a reformok miatt beszünteti a fegyveres küzdelmet.⁸¹ A konszolidációs folyamat azonban rendkívül gyorsan folyt, az Oromó Felszabadítási Front például július közepén szintén tűzszünetet hirdetett,⁸² és külföldi száműzetésben élő harcosai már 2018 szeptemberében hazatérhettek az országba.⁸³ Kalib Daga szabadon engedése után az ONLF-fel is hasonló tárgyalások folytak. Az egyeztetések nem mentek zökkenőmentesen: szeptember közepén például a front külügyminisztere bejelentette, hogy népszavazást szeretnének kiírni Ogaden függetlenségéről, amit az alkotmány elméletileg lehetővé is tesz.⁸⁴ De ez inkább volt kivétel, mint általánosság: összességében az Eritreában zajló egyeztetések jól haladtak, és október 22-én aláírták a békemegállapodást az ONLF és az EPRDF között.⁸⁵ Ezzel a fegyveres ellenállás hivatalosan is véget ért, és az ONLF száműzetésben levő tagjai sorban hazatértek Etiópiába. Az egykori gerillák belefáradtak az évtizedes céltalan küzdelembe, a külföldi kormányok által biztosított kegyelemkenyérbe: Abij lépései meggyőzték őket arról, hogy olyan kereketek vannak kialakulóban, amelyek között van lehetőség a békés politikai küzdelemre, és ez a többség számára elegendőnek bizonyult.⁸⁶ Mindezzel párhuzamosan további több száz, a fent említett szervezetekhez nem kötődő ellenzéki politikus, újságíró, emberjogi aktivista tért haza a diaszpórából, miután Abij általános politikai amnesztiát hirdetett, és valódi többpárti demokrácia kiépítését ígérte.⁸⁷

⁷⁸ Ethiopia pardons opposition leader, 576 inmates, [online], 2018. 05. 27. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]

⁷⁹ Ethiopia to lift emergency rule amid improved political, security situations, [online], 2018. 06. 03. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

⁸⁰ Ethiopia releases ONLF commander Abdikarim Muse Qalbi Dhagah, [online], 2018. 06. 29. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

⁸¹ Ethiopia removes OLF, ONLF and Ginbot 7 from terror list, [online], 2018. 07. 05. Forrás: Al-Jazeera [2018. 12. 12.]

⁸² Ethiopian rebel group declares ceasefire in wake of reform, [online], 2018. 07. 13. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

⁸³ Thousands of Ethiopians hail return of once-banned Oromo group, [online], 2018. 09. 15. Forrás: Al-Jazeera [2018. 12. 12.]

⁸⁴ ONLF to Seek Self-Determination Vote, [online], 2018. 09. 17. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

⁸⁵ Ethiopia signs peace deal with rebels from gas-rich region, [online], 2018. 10. 22. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

⁸⁶ Interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Varsó, 2018. december.

⁸⁷ Former Ethiopian senior official returns home following amnesty call, [online], 2018. 07. 01. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

Azzal a céllal, hogy népszerűsítse nézeteit a diaszpórában és bizonyítsa a párbeszéd iránti elkötelezettségét, 2018 nyarán Abij egy hosszabb nemzetközi utazásra indult az Egyesült Államokba, ahol óriási tömegek előtt beszélt az etióp reformokról. Abij politikai zsenialitása itt is megmutatkozott: a hallgatóság teljesen a bűvkörébe került, ami tovább erősítette a belpolitikai átalakulás pozitív megítélését és a belé vetett bizalmat. A miniszterelnök zseniálisan rögtönzött, és pontosan érzekelte, mire van szüksége az etiópoknak: Washingtonban például a nagykövetségi fogadásra igyekezve a kocsjából kiszállva Abij észrevett egy magányos tüntetőt. Máig nem teljesen tisztázott, a férfi mi ellen próbált demonstrálni (egyesek szerint azért, mert nem hívták meg az ünnepségre). Az etióp kormányfő mindenesetre addig nem volt hajlandó bemenni az épületbe, amíg oda nem ment a férfinhoz, és ki nem engedte, majd együtt sétáltak be a fogadásra.⁸⁸

Abij komoly lépéseket tett a női politikusok szerepének erősítésére. 2018 őszén három vezető posztra – a jórészt ceremoniális feladatokkal bíró elnöki székbe, a Legfelsőbb Bíróság élére, illetve a Nemzeti Választási Tanács elnöki tisztébe – neveztek ki női – és utóbbi esetben ellenzéki⁸⁹ – politikust. A veterán diplomata, Szahle-Vork Zevde ezzel az egész afrikai kontinens első női államfője lett.⁹⁰ Azt, hogy a genderkérdés központi jelentőségű Abij számára, az jelezte, hogy az októberben felálló új kabinet felénél női politikusok kerültek a tárcák élére, beleértve olyan stratégiai jelentőségű területeket is, mint a Védelmi Minisztérium vagy az újonnan létrehozott Béke Minisztérium.⁹¹

Abij számára a következő erőpróbát az EPRDF októberi kongresszusa jelentette, ahol a pártszövetség központi, illetve végrehajtó bizottsága mellett a küldöttek ismét szavaztak az EPRDF elnöki posztjáról. 2018 áprilisában még sokan azt gondolták, ez lehet az az esemény, ahol a TPLF kísérletet tesz a hatalom visszaszerzésére. Nem így történt: Abij az etnikai zavargások ellenére fél évnnyi kormányzás után is töretlen népszerűségnek örvendett, és a régi gárda nem mert fellépni ellene, így nagy többséggel erősítették meg pozíciójában.⁹²

Október 20-án a Menelik Palotában ismét nagy beszédet tartott, amelyben olyan korábbi tabutémákról is beszélt, mint a demokratizálódás vagy a korrupció: „Heti hét napot dolgozok, és egy hónap alatt 300 dollárt keresek. Nem leszek gazdag, de legalább nem vagyok korrump. Én egy egyszerű hivatalnok vagyok, és az a célom, hogy változást érjek el. [...] A legtöbb politikus pontosan tudja, hogyan írja le a demokráciát, de nem tudja, hogyan valósítsa meg. Ez azért van, mert ez egy kívülről kölcsönzött koncepció, és nem tudják alkalmazni. Ugyanez volt a probléma azzal, amikor a TPLF a foglalkoztatási politikáról vagy a kommunizmusról beszélt. Ezek importált ideológiák. Most már 20 éve beszélünk demokráciáról, és mégis emberi jogi sérelmek történnek. A pártszövetség a parlamenti helyek 100%-át ellenőrzi, mégis demokráciáról beszél.”⁹³ Abij kiemelte, hogy miközben az EPRDF következetesen mezőgazdasági országról szónokolt, valójában talán kevesebb

⁸⁸ PM Abiy Ahmed made peace with a lone protester in Washington DC, [online], 2018. 07. 27. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

⁸⁹ A former opposition leader to oversee elections, [online], 2018. 10. 22. Forrás: Ethiopiaobserver [2018. 12. 12.]

⁹⁰ Ethiopian MPs Elect First Female President, [online], 2018. 10. 25. Forrás: VOA [2018. 12. 12.]

⁹¹ Ethiopia Names 50% Female Cabinet in Government Overhaul, [online], 2018. 10. 16. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

⁹² EPRDF Begins Decisive Congress in which Re-electing PM Abiy is the least of its Worries, [online], 2018. 10. 04. Forrás: Hiiraan [2018.12.18.]; Ethiopia's ruling coalition elects prime minister as chair, [online], 2018. 10. 05. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

⁹³ Ethiopia's New Prime Minister, Abiy Ahmed, Earns \$300 Monthly, [online], 2018. 10. 20. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

mint 12 millió ember dolgozik az agráriumban. A miniszterelnök arról is beszélt, hogy az EPRDF központi bizottságában száz ember választotta meg őt kormányfőnek, miközben 100 millió ember él az országban. Abij ezért 2020-ra szabad választásokat ígért, illetve azt, hogy legfeljebb két ciklusra vállalja a miniszterelnökséget.⁹⁴ Mindez mutatta, hogy Abij hivatalos narratívája féléves kormányzás után is a régi maradt – számos, azt igazoló intézkedéssel megtámogatva.

Külpolitikai átalakulás Afrika szarván

Bár az elemzés elsősorban Etiópia belső folyamatait tárgyalja, mivel az ország hegemon szerepet játszik a tág értelemben vett Afrika szarva térségében, így nem tekinthetünk el attól, hogy röviden megvizsgáljuk, Abij megválasztása milyen alapvető változásokat hozott a régió életében. A 42 éves miniszterelnök ugyanazzal a lendülettel vágott bele az etióp külpolitika átalakításába, ahogyan azt a belpolitikában tette. Mindennek sarokköve az etióp–eritreai békemegállapodás volt, amely a teljes térség politikai dinamikáját megváltoztatta.

A két ország között az 1998–2000-es, 70 ezer halálos áldozatot követelő határháború óta – amelyben Abij felderítőtiszként vett részt – ellenséges volt a viszony. Addisz-Abeba nem fogadta el az algíri tűzszüneti megállapodásban kijelölt határbizottság döntését a vitatott Badme városának Eritreához való tartozásáról, így a konfliktus befagyott. A határokat évtizedekre lezárták, a diplomáciai képviselők zárva maradtak, és a két ország kölcsönösen elzárta egymás elől a légterét. Esetenként kisebb összecsapásokra is sor került, mint 2010-ben és 2016-ban, amelyekben összességében tucatnyi ember vesztette életét.⁹⁵

Abij nagyon hamar megkezdte a közeledést Aszmarához. Már a megválasztása utáni hónapokban rendszeresen beszélt arról, hogy a két testvérnép közti megbékélés elkerülhetetlen, és hogy tovább kell lépni a múlton. Június 5-én Abij az Etióp Népi Forradalmi Demokratikus Front (EPRDF) Központi Bizottságának támogatásával – konkrétumok nélkül – bejelentette, hogy tiszteletben fogja tartani az algíri megállapodást. Minden szem Eritreára szegeződött, hiszen alapvető kérdés volt, hogy vajon a másik fél is kész-e a békés együttműködésre. Június végén Aszmara óvatos nyilatkozatban méltatta Abijt, és az ország elnöke – diktátora –, Iszajász Afeverki azt ígérte, hamarosan eritreai delegáció utazik Addisz-Abebába a részletek ügyében.⁹⁶ Innentől kezdve az események nem várt mértékben gyorsultak fel: alig egy héttel később az eritreai külügyminiszter, Oszman Szaleh látogatott egy küldöttség élén Addisz-Abebába, hogy – zárt ajtók mögött – egyeztessenek az új etióp kormányzattal.⁹⁷ Ez még akár pár héttel korábban is elképzelhetetlennek tűnt a két ellenséges ország részéről. Július elején a felek bejelentették, hogy hamarosan a legmagasabb szinten kerül majd sor találkozóra, és hogy helyreállítják a kölcsönös légiforgalmat.

Abij július 8-án hatalmas ünneplések közepette érkezett meg Aszmarába, ahol tömegek fogadták. Az utak mentén eritreai és etióp zászlók lobogtak, a közösségi média pedig tele

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Eritrea Says It Killed 200 Ethiopian Troops in Border Clash, [online], 2016. 06. 16. Forrás: Bloomberg [2018. 12. 18.]

⁹⁶ Eritrea welcomes Ethiopia PM's olive branch, raising hopes of breakthrough, [online], 2018. 10. 20. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

⁹⁷ Ethiopia greets Eritreans with flowers for first talks since war, [online], 2018. 06. 26. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

volt bizakodó hangokkal a közlegő békét illetően.⁹⁸ A találkozó fontos gyakorlati hozadéka volt, hogy a felek bejelentették, beszüntetik az ellenségeskedést és megkezdik a békemegállapodás előkészítését. Ezzel párhuzamosan nemzeti bizottságokat állítottak fel a gazdasági, a politikai, a biztonsági és a katonai szektorokban a vitás kérdések tisztázására, illetve az együttműködési lehetőségek feltérképezésére.⁹⁹ Egy héttel később Iszajász viszonzta Abij látogatását. A találkozó után a felek kölcsönösen megnyitották diplomáciai képviselőiket egymás fővárosában, és az Ethiopian Airlines is elindította rendszeres járatait a két ország között.¹⁰⁰ Szeptember 11-én a szárazföldi határokat is megnyitották, szeptember 16-án pedig a felek szaúdi közvetítéssel aláírták a dzsiddai megállapodást, amelyre mint a két ország közötti békemegállapodásra hivatkoztak.¹⁰¹ A szöveg az általánosságokon túl valójában kevés konkrétumot tartalmazott: bár deklarálta, hogy elismeri az Eritreai–etióp Határbizottság döntését, azonban a legfontosabb kérdéstről – nevezetesen, hogy miként is fog kinézni annak végrehajtása (például Badme etióp kiürítése) és a határ pontos demarkációja – nem nyilatkozott.¹⁰² Az sem volt teljesen világos, miért is van szükség egy újabb békemegállapodásra, ha a felek elismerik az algíri megállapodás érvényességét. Összességében azonban nehezen lehetne vitatni a folyamat pozitív – és történelmi – voltát.

Az etióp–eritreai megbékélés a teljes regionális stabilitásra pozitívan hatott. Egyrészt hozzájárult a külföldön – nagyrészt Eritreában székelő – etióp gerillacsoportok, illetve tagok hazatéréséhez. Ahogy az elemzés első részében láttuk, az ONLF (Ogadeni Nemzeti Felszabadítási Front) és az OLF (Oromó Felszabadítási Front) is hajlott a békére, ugyanakkor lehetőségeik a javuló kelet-afrikai kapcsolatrendszerben rohamosan szűkültek, hiszen nehezen volt elképzelhető, hogy Aszmara továbbra is megtűri őket területén. Másrészt a dzsiddai megállapodás mérsékelte az eritreai–dzsibuti határkonfliktust is: a felek – látva az általános enyhülési folyamatot – szintén szaúd-arábiai közvetítéssel kezdtek párbeszédbe.¹⁰³

Abij tevékenysége, illetve az etióp–eritreai közeledés Szomália külpolitikai konszolidációjára is pozitív hatást gyakorolt. A szomáli–etióp kapcsolatokat leginkább egy mediterrán házassággént lehetett leírni: miközben a Mogadishuban székelő kormányok és elnökök tisztában voltak azzal, hogy Addisz-Abeba támogatása nélkül nem lennének képesek meggátolni a szomáli dzsihadista szervezet, az as-Sabáb térnyerését, rendszeresen – és nem minden alap nélkül¹⁰⁴ – vádolták meg Etiópiát a szomáli belügyekbe való túlzott beavatkozással, legyen szó akár katonai fellépésről vagy az elnökválasztás folyamatáról. A 2017-ben megválasztott szomáli elnök, Mohamed Abdullahi Mohamed „Farmadszó” többek között erős nacionalista retorikája miatt is nyerte el az államfői pozíciót, és korántsem ápolta kiengesztelt viszonyt Abij elődjével, Hailémariámmal. 2018. június 16-i mogadishui látogatásán azonban Abij teljesen más hangnemet ütött meg, mint elődjei: a két ország és nép

⁹⁸ Ethiopia's leader arrives in Eritrea for unprecedented summit between former enemies, [online], 2018. 07. 08. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

⁹⁹ Ethiopia, Eritrea to establish national committees on restoring ties, [online], 2018. 07. 09. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

¹⁰⁰ First direct Ethiopia-Eritrea flight in 20 years takes off, [online], 2018. 07. 18. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

¹⁰¹ Leaders of Ethiopia, Eritrea sign accord in Saudi Arabia, [online], 2018. 09. 16. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

¹⁰² Full text of the Ethio-Eritrea agreement signed in Jeddah, [online], 2018. 09. 18. Forrás: Addis Standard [2018. 12. 18.]

¹⁰³ Eritrea, Djibouti leaders hold historic meeting in Saudi Arabia, [online], 2018. 09. 18. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

¹⁰⁴ Interjú EU-diplomatákkal Nairobiban, 2017. február.

közi testvériségről, az együttműködés fontosságáról és a közös építkezésről beszélt.¹⁰⁵ Az is fontos szimbolikus gesztusnak számított, hogy nem Farmadzsónak kellett Addisz-Abeába látogatnia, mint egy vazallusnak, hanem Abij maga kelt útra szomszédjához.

Még talán ennél is fontos gesztusnak számított a szomálik felé, hogy 2018 novemberében letartóztatták Gebregziabher Alemszeged ezredest. „Gebre” a Szomáliába 2006-ban bevonuló etióp erők parancsnoka volt, és a neve számos szomáli szemében összeforrott az etióp erők által elkövetett atrocitásokkal (lakónegyedek bombázása, kivégzések stb.). Az ezredes ráadásul a katonai karrier után a regionális nemzetközi szervezet, a Kormányközi Fejlesztési Hatóság (IGAD) tanácsadójaként működött szomáli témában, ami ellen Mogadishu többször is tiltakozott. Az, hogy Gebrét először tanácsadói posztjáról mozdították el, majd az Etiópia Szomália Régiójában – tehát nem a 2006-os intervenció során elkövetett – emberi és humanitárius jogi túlkapásaiért letartóztatták, sokat segített a két ország kapcsolatainak javításában.¹⁰⁶

Szomália számára az eritreai viszony is kiemelt jelentőséggel bírt. Aszmara a 2000-es években az „ellenségem ellensége a barátom” elv alapján fegyverszállítmányokkal segítette az as-Sabábot a központi kormányzat elleni küzdelemben, míg utóbbit Addisz-Abeba intervenciók erőkkel támogatta. Emiatt Aszmara ellen ENSZ fegyverembargót vezettek be. Hosszas egyeztetés után aztán 2018 novemberében háromoldalú szomáli–etióp–eritreai találkozóra került sor Abij, Iszajász és Farmadzsó között Etiópiában.¹⁰⁷ A felek megállapodtak az együttműködésben, egymás szuverenitásának tiszteletben tartásában és a regionális stabilitás megerősítésében. Egyúttal ígéretet tettek arra, hogy erőfeszítéseket tesznek az Aszmarával szembeni fegyverembargó felfüggesztésére. Részben ennek eredményeképpen alig egy héttel a találkozó után, november 14-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa valóban megszüntette az Eritréával szembeni szankciókat.¹⁰⁸

Az, hogy Afrika szarván pár hónap alatt radikális külpolitikai átalakulásnak lehettünk a tanúi, számos magyarázatot és elméletet szült: sokak számára nem tűnt kielégítő magyarázatnak Abij személyisége és elkötelezettsége a reformok iránt, és másban vélték felfedezni az események fő mozgatórugóját. Ezen nézet táplálásában szerepet játszott az a tény, hogy az arab államok az utóbbi években jelentősen növelték aktivitásukat a régióban mind politikai, mind gazdasági, mind katonai értelemben, ami szintén jelentősen formálta a térség viszonyait.¹⁰⁹ Egyes kommentátorok Abij fellépését is ebbe a folyamatba illesztették, nevezetesen egy olyan kontextusba, amelynek értelmében az arab államoknak – különösen Szaúd-Arábiának és az Egyesült Arab Emírségeknek –, illetve a mögöttük álló Egyesült Államoknak meghatározó szerepe volt a miniszterelnök felemelkedésében. Ezen narratíva

¹⁰⁵ Ethiopia – PM Abiy Ahmed addresses Somali people in Mogadishu during his state visit to Somalia, [online], 2018. 06. 16. Forrás: Youtube [2018. 12. 18.]

¹⁰⁶ Ethiopia arrests notorious army colonel over suspicion of war crimes, [online], 2018. 11. 16. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

¹⁰⁷ Ethiopia, Eritrea, Somalia summit: Integration, united voice, security tops agenda, [online], 2018. 11. 12. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

¹⁰⁸ U.N. Lifts Sanctions on Eritrea, but Keeps Somalia Arms Embargo, [online], 2018. 11. 14. Forrás: New York Times [2018. 12. 18.]

¹⁰⁹ Lásd erről többek között: Rashid ABDI: A Dangerous Gulf in the Horn: How the Inter-Arab Crisis is Fuelling Regional Tensions, [online], 2017. 08. 03. Forrás: International Crisis Group [2018. 12. 19.]; The United Arab Emirates in the Horn of Africa, [online], 2018. 11. 06. Forrás: International Crisis Group [2018. 12. 19.]; Jacquelyn Meyer KANTACK: The Gulf Contest for the Horn of Africa, [online], 2017. 09. 26. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

értelmében például az Eritréával való megbékélésre is azért kerülhetett sor ilyen gyorsan, és épp szaúdi közvetítéssel, mert az arab államok nyomást gyakoroltak régi-új szövetségükre, Aszmarára.¹¹⁰ Saját geopolitikai pozícióik és érdekeik érvényesítésén túl pedig az arab államok és az Egyesült Államok azért is folynak bele ilyen mélyen a térség ügyeibe, mert az új vezetővel igyekeznek csökkenteni Kína megnövekedett befolyását a térség hegemon államában.¹¹¹ A jelen tanulmány szerzője túlságosan leegyszerűsítőnek tartja ezt a nézőpontot, különösen, mert egyrészt az etióp gazdaságban rejlő lehetőségek mindegyik szereplő befektetéseit elbírják, másrészt, mert az összes érintett szereplő számára kulcskérdés az ország stabilitása. Ugyanakkor tény, hogy a térség erővonalainak szövésére gyakran minimális rálátásunk sincs. Összességében mégis elmondható, hogy a téma szempontjából leginkább érintett szereplők – vagyis Afrika szarvának lakossága – szempontjából, bárki is vesz részt a lapok osztásában, a jelenlegi változások egyértelműen a fejlődés, a növekvő gazdasági integráció és a stabilitás irányába hatnak.

A kockázatok és kihívások

Bármilyen pozitívan is értékeljük egy folyamatot, minden változásnak vannak vesztesei. Ugyanakkor olyan strukturális tényezőkkel is szembe kell nézni, amelyek túlmutatnak az egyéni politikai tehetségen és jóakaraton. Az elemzés első részében röviden bemutatjuk azokat az okokat, amelyek miatt 2015-re elindultak a tiltakozások. Ezek között láttunk olyanokat is – mint a népesedési folyamatok vagy a közszolgák képzettsége –, amelyekre nincs egyszerű megoldás. A továbbiakban azokat a tényezőket vesszük górcső alá, amelyek komoly kihívást jelentenek az elinduló etióp reformok számára, és részben túlmutatva Abij lehetőségein alááshatják a most elinduló átalakulást.

A régi gárda

Természetesen nem mindenki nézte kitörő lelkesedéssel a változásokat, és sokan tartottak attól, hogy a régi gárda képviselői fellépnek a reformok ellen. Ennek első jele a 2018. június 23-i merényletkísérlet volt. Abij Addisz-Abében nagy tömeg előtt, neonzöld pólóban tartott beszédet. Miután elhagyta az emelvényt, egy rendőrségi autó közelített a pódiumhoz, amelyből a kilépő támadó kézigránátot hajtott az emelvény felé, majd a furgon elhajtott. A robbanás 17 méterre történt a pódiumtól. Két ember meghalt, több mint 150-en megsebesültek. Abij percekkel a merényletkísérlet után már rádióüzenetben ítélte el a támadást, az egységre, a megbékélésre és a szeretetre szólítva fel híveit, majd meglátogatta a kórházba szállított sebesülteket.

A merényletkísérlet számos részlete a mai napig tisztázatlan, annál is inkább, mert a támadó rendőrautót felgyújtották, így az esetleges bizonyítékok megsemmisültek. A támadás után kilenc rendőrtisztet letartóztattak, és azonnali hatállyal felfüggesztették az addisz-

---

¹¹⁰ Eritrea fontos szerepet kapott a Jemenben folyó, Szaúd-Arábia vezette koalíciós katonai műveletekben, mivel az arab államok mind az ország kikötőit, mind légi bázisait használják.

¹¹¹ Finian CUNNINGHAM: Ethiopia in Turmoil of US, Saudi-Backed Coup, Not 'Reforms', [online], 2018. 08. 20. Forrás: Strategic-culture.org [2018.12.19.]

abebai rendőrség helyettes parancsnokát, Girma Kassát.¹¹² A későbbi vizsgálatok alapján a merénylettel az OLF tagjait vádolták meg, akik a hivatalos álláspont szerint „azt akarták demonstrálni, hogy Abij nem az oromók képviselője”.¹¹³ Sokakat azonban nem győzött meg a hivatalos vizsgálat, és inkább a TPLF-et (Tigráj Népének Felszabadítási Frontja) vélték az akció hátterében.¹¹⁴

A következő erőpróbára 2018 augusztusában került sor az ország Szomália Régiójában. Előbbi és Orómia Régió határzónájában már 2017 óta folytak az etnikai jellegű összecsapások, amelybe a vádak szerint a regionális államok biztonsági erői – Szomália esetében a hírhedt Liju (különleges rendőrség) – is aktívan részt vettek. Az alacsony intenzitású fegyveres konfliktusban több száz ember vesztette életét, és százezrek kényszerültek otthonuk elhagyására. Az erőszak Abij megválasztásával sem csökkent, sőt új lendületet vett. Többen is azon a véleményen voltak, hogy a konfliktust a régi gárda képviselői szítják annak érdekében, hogy bizonyítsák az új miniszterelnök cselekvőképtelenségét. Ez annál is inkább tűnt valószínűnek, mert Szomália Régió elnöke, Abdi Omár Illáj kiváló kapcsolatokat ápolt a TPLF-fel, és brutális hatalomgyakorlásával szemben – amely a Liju hatalmán nyugodott – számos kritika fogalmazódott meg bel- és külföldön egyaránt. Egy demokratikus átmenetben nehezen volt elképzelhető, hogy egy olyan vezető, aki etnikai tisztogatásokat hajtott végre, és hatalma megerősítését a saját klánján belüli ellenzék likvidálásával kezdte, sokáig meg tudja őrizni pozícióját.¹¹⁵ Július során Abij bejelentette, hogy szövetségi erőket fog telepíteni a konfliktuszónákba.¹¹⁶

Az első szövetségi csapatok augusztus 4-én érkeztek meg Szomália Régióba, és az események gyorsan eszkalálódtak. Két nappal később Illáj lemondott (mint később kiderült, valójában letartóztatták), és a térség nagyobb városaiban kormányellenes demonstrációk kezdődtek, amelyek gyakran etióp- és keresztényellenes vetületet kaptak: a tüntetők ortodox templomokat gyújtottak fel és több papot megöltek.¹¹⁷ Az összecsapások átterjedtek Dzsibutira is, és a hónap közepére már 2,8 millió belső menekült volt Etiópiában, ami 1,2 millióval volt több a januári adatokhoz képest.¹¹⁸ Augusztus végén azonban megválasztották Szomália régió új elnökét, a korábbi emberi jogi aktivistát és Illáj fő kritikusat, Musztafa Omárt, ami a helyzet konszolidálásához vezetett.¹¹⁹ Abij és a demokratikus ellenzék tehát megerősödve került ki az erőpróbából.

A következő válságra október 10-én került sor. Itt sem világos, hogy pontosan mi is húzódtott meg az események hátterében. Ami tényszerűen megállapítható, hogy a különleges erők mintegy 200 katonája vonult önhatalmúlag az elnöki palotába. Egyes híradások szerint csupán fizetésemelést akartak kicsikarni a miniszterelnökből, de – több más forrás

¹¹² Ethiopia Names New Police Chief for Capital After Blast at Rally, [online], 2018. 06. 27. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

¹¹³ Ethiopia charges five with terrorism over grenade attack at PM's rally, [online], 2018. 09. 29. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]

¹¹⁴ Interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Makalé, 2018. október.

¹¹⁵ Interjú egy Szomália Régióból emelenekült szomáli kutatóval, Nairobi, 2017. január; interjú egy Szomália Régióban működő NGO vezetőjével, Addisz-Abeba, 2018. április; 2018. november.

¹¹⁶ Ethiopian PM to deploy Federal military and police forces to conflict regions in Ethiopia, [online], 2018. 07. 17. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

¹¹⁷ Ethiopian army takes over Somali region security, [online], 2018. 08. 09. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

¹¹⁸ The conflict between Somali and Oromo displaces 2.8 Million, [online], 2018. 08. 18. Forrás: Radioshabelle [2018. 12. 19.]

¹¹⁹ ESPDP elects new regional President in Somali region of Ethiopia, [online], 2018. 08. 22. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

mellett¹²⁰ – később maga Abij is puccskísérletről beszélt, illetve a miniszterelnök szerint a palotába érkező katonák meg akarták őt ölni. Mindenesetre az események meglepő fordulatot vettek, amikor a miniszterelnök személyesen fogadta a bevonuló demonstrálókat, és hamarosan együtt fotózkodott velük. A szívélyes légkör azonban nem tartott sokáig: december közepén egy katonai bíróság 66 résztvevőt ítél 5 és 14 év közti börtönbüntetésre „a katonai erkölcs megsértése” miatt.¹²¹

Azt, hogy a TPLF és a régi gárda más képviselői még nem nyugodtak teljesen bele vereségükbe, más, a felszín alatt parázsló folyamatok is jelzik. A párt egyik magas rangú tagja, Teklebirihan Weldearegaj tábornok, aki a 2018-as reformokig az egyik etióp titkoszolgálatot vezette, például arról beszélt egy interjúban, hogy a tavasz óta tartó reformok nem illeszkednek az EPRDF eredeti víziójába: az ország vezetését ellenséges erők vették át, akik még nem tapasztalták meg, milyen keményen képes harcolni a TPLF, ha az országnak szüksége van rá.

Azt, hogy ezek nem üres szavak, jelzi, hogy a TPLF – a kiszorítására tett látványos kísérletek ellenére – továbbra is jelentős befolyással bír a biztonsági apparátusban. Nyílt titok, hogy Tigráj Államban a TPLF komoly katonai erővel és fegyverkészletekkel rendelkezik.¹²² Az ország eleve a határokon átnyúló fegyvercsempészet egyik elosztópontja, így ezek a feltevések nem a valóságtól elrugaskodottak, annál is inkább, hiszen a TPLF gerillaszervezetként kezdte pályafutását. 2018. október végén például egy közlekedési baleset következtében kiderült, hogy a Szudánból Tigráj felé tartó tartályautó nem üzemanyagot, hanem 97 AK-47-est és közel 1300 pisztolyt szállított.¹²³

Mint említettük, az új vezetés tisztában van a kihívással, és szisztematikusan folyik a régi gárda képviselőinek kiszorítása mind a politikai életből, mind a biztonsági szervek éléről.¹²⁴ Ennek leglátványosabb elemét eddig a 2018. novemberi események jelentették, amikor a csúcsvezetői „önkéntes” nyugdíjba vonulások helyett nyílt letartóztatásokra került sor, ami a biztonsági apparátus, illetve az addig érinthetetlen katonai konglomerátum, a METEC vezetésének mintegy 70 tagját érintette. A vádak emberi jogi jogsértések, illetve korrupció voltak: a legfőbb ügyész nyilatkozata szerint a METEC, amely államként működött az államban, 1,8 milliárd dollárnyi kifizetéssel nem tudott elszámolni.¹²⁵ Ha eddig bárkinek lettek volna kételyei Abij szándékait illetően, a novemberi fellépés napján is világosabban jelezte, hogy az EPRDF-en belül nem csupán kozmetikai ráncfelvarrás, hanem alapvető átalakulás folyik.

¹²⁰ Interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Budapest, 2018. december; interjú egy etióp professzorral, Budapest, 2018. november.

¹²¹ Ethiopia jails soldiers who marched on PM palace to up to 14 years, [online], 2018. 12. 16. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

¹²² Interjúk Makaléban, 2018. október.

¹²³ Traffic accident leads to mass illicit arms seizure in northern Ethiopia, [online], 2018. 10. 29. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

¹²⁴ Amid EPRDF Reshuffle, Sebat Nega, a TPLF Founder, Retires from Think Tank, [online], 2018. 05. 15. Forrás: Ethiopia Observer [2018. 12. 19.]

¹²⁵ Ethiopia: Dozens of top security officials arrested, [online], 2018. 11. 13. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

Az etnikai konfliktusok

Az etióp reformokra és Abij törekvéseire talán még a régi gárda képviselőinél is nagyobb veszélyt jelentenek az etnikai összecsapások. Előbbiekre ugyanis legalább látható valami-féle ellenszer (lásd a letartóztatásokat és a lakossági támogatást), utóbbi azonban nehezen megregulázható folyamat. Egyre többen vélekednek úgy, hogy az etnikai föderalizmus, amely az 1990-es években épp az ország és 80-nál több etnikai csoportjának egybetartását célozta meg, a 2000-es évekre – nem függetlenül attól, hogy a rendszert nyilvánvaló hatalomtechnikai manipulációkra is felhasználták – kifulladt. Különösen a 2005-ös választások után – szembesülve azzal, hogy nincs tér érdemi politikai versengésre – sokan fordultak a helyi politikai aréna felé, amelyben az etnikai hovatartozás jelentette a fő identitásképző erőt. Ezt pedig leginkább a többi népcsoporttal szemben lehetett megfogalmazni egy olyan rendszerben, amely maga is a politika etnicizálásának talaján állt. A dolgot súlyosbította, hogy az 1994-es alkotmány ráadásul az etnikai csoportokat magához a területhez is kötötte. Ez súlyos távlati következményekkel járt, mivel a lakosság jelentős része nomád életformát folytatott, illetve a határok korábban sosem voltak élesen kijelölve. A modern közigazgatási rendszer mind a politikai, mind a gazdasági erőforrásokat az új, területileg élesen elhatárolt egységekhez és népcsoportjaihoz rendelte, ami évszázados együttműködéseket, törekeny együttélési mechanizmusokat és konfliktuskezelési módszereket ázott alá. Az oromó–szomáli összecsapásokat tradicionálisan a klánok vénjeinek kellett megoldaniuk: de nem világos, hogy hogyan lehetne ezt a modern közigazgatás keretei között alkalmazni, amikor a két népcsoport zöme más-más adminisztráció alatt éli mindennapjait? Ez jól megmutatkozott a 2017 óta folyó összecsapások során, amikor mindkét regionális állam – Orómia és Szomália is – inkább szította, semmint mérsékelte a feszültséget. A cél ugyanis az volt, hogy a vitatott határszakaszokon a felek etnikailag homogén területeket hozzanak létre, ami igazolja az értékes földekre vonatkozó igényeiket.¹²⁶

Mindez három szempontból rendkívül problémás folyamat. Egyrészt, mert az események nem – vagy csak alig – kapcsolódnak a szövetségi szintű politikai eseményekhez: vagyis mindegy, hogy Abij vagy más irányítja az országot, és hogy milyen lépéseket tesz a konszolidáció felé. Bár az új miniszterelnök rendkívül népszerű, nem tudja elkerülni, hogy sokan *oromó* elnökként tekintsenek rá. És bár Abij folyton az egységről, az együttműködésről és a szeretetről beszél, az etióp lakosság zömének mindennapjaiban a reformok egyelőre kevés kézzel fogható változást hoztak: az ország közigazgatása – és részben gazdasága – továbbra is az EPRDF hárommillió – nem épp a megbízhatóságáról és hatékonyságáról híres – közszolgájának kezében van. Ráadásul a TPLF bukását a legtöbb helyi szereplő arra igyekszik kihasználni, hogy saját híveit – és etnikumát – juttassa pozícióba. Abij lecserélheti a régi gárda felsővezetőit, de ahhoz, hogy a 100 milliós országban helyi szinten is érdemi változásokat tudjon felmutatni, legjobb esetben is évek kellenek. A miniszterelnök nem lehet ott minden voredában és kebelében, így az ottani szereplők a saját igényeik szerint irányíthatják a folyamatokat. Ennek eredménye, hogy az egyértelműen pozitív *szövetségi szintű* politikai folyamatokat és lépéseket, *helyi szinten* inkább kontraproduktív,

¹²⁶ Lásd erről: Bekele TAKERE: *Conflict Dynamics Between the Oromo and the Somali* (kézirat, megjelenés alatt).

a partikuláris érdekeket figyelembe vevő és etnikai konfliktusokkal terhelt lépések kísérik, és hogy a két szint között egyelőre nagyon kevés kapcsolatot látunk.

A második kihívás, hogy átalakult az etnikai összecsapások dinamikája. Korábban az ország néhány nagy népcsoportja (például az oromó vagy a szomáli) fordult egymás ellen, és a konfliktusok általában regionális államok között jelentkeztek. Az elmúlt két évben azonban egyre inkább elaprózódott a küzdelem, és egyrészt az egyes regionális államokon belül is felerősödtek a konfliktusok (lásd a Déli Nemzetek, Népek és Nemzetiségek Állam összecsapásait),¹²⁷ másrészt olyan területekre is kiterjedtek, ahol korábban azok nem – vagy csak alig – fordultak elő (lásd Benisangul–Gumuz Régiót).¹²⁸ Mindez meglehetősen nehezen kezelhetővé teszi a válságot egy olyan országban, ahol például a parlamenti helyek száma is az adott népcsoport méretétől függ, így a kisebb népcsoportok hatalomérvényesítő képessége természetesen gyenge.

Végül, de nem utolsósorban meg kell említenünk a harmadik elemet, a szeparatizmus kérdését. Ahogy említettük, az etióp alkotmány elvileg az elszakadás jogát is garantálja az etnikai csoportok számára. Több olyan tendencia is megfigyelhető, amely azt mutatja, hogy az egyes entitások és népek úgy gondolják, megérett a helyzet a függetlenségre és az ország dezintegrációjára. Ezt az a történelmi tapasztalat is táplálja, amely szerint a jelenlegi etióp határok II. Menelik császár 19. század végi hódításainak eredményei, és a Magasföld, illetve az azt körülvevő perifériák népei korábban e keretek nélkül, kisebb államalakulatok fennhatósága alatt is kiválóan elboldogultak.¹²⁹ Nem véletlen, hogy 2018 decemberéig különféle formában négy népcsoport is jelezte függetlenségi igényét, illetve azt, hogy népszavazást szeretne tartani a kérdésben.¹³⁰

Csakhogy mindezzel kapcsolatban megfontolandó egy etióp professzor véleménye, aki felhívja rá a figyelmet, hogy téves Etiópia esetében „balkanizációt” emlegetni. Jugoszlávia ugyanis komoly történelmi, kulturális és gazdasági előzményekkel rendelkező országokra bomlott fel az 1990-es években, amelyek többségében működő entitásnak bizonyultak. Etiópia esetében azonban erről szó sincs: ezek a területek nem rendelkeznek azokkal az alapfeltételekkel, amelyekre a függetlenséghez szükségük lenne. Így az etnikai identitás további erősítése esetén Etiópiára nem balkanizáció, hanem a Szomáliához hasonló teljes államkudarccal és dezintegráció várható.¹³¹

A kitörési lehetőség – a gazdaság

Abij Ahmed és az ország számára a gazdaság állapota egyszerre jelenti a legnagyobb kitörési lehetőséget, illetve a legnagyobb kockázatot. Az etióp tömegek ugyanis a demokratizálódás mellett még egy dolgot várnak: jobb életkörülményeket és több pénzt. Mint láttuk, az elmúlt évtized során az etióp gazdaság elképesztő tempóban fejlődött. Ez még akkor is így van, ha egyesek megkérdőjelezzik az adatok hitelességét, illetve rámutatnak a nagyará-

¹²⁷ Commentary: Sidama-Wolayta conflict: a pristine myth turning into reality? Hoola Halaleho, [online], 2018. 11. 19. Forrás: Addis Standard [2018. 12. 19.]

¹²⁸ Clashes kill 20, displace thousands in western Ethiopia, [online], 2018. 10. 01. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

¹²⁹ A történelmi előzményeket lásd: MARCUS: *i. m.*

¹³⁰ A colourful revolution. Democracy in Africa. *Economist*, 2018. 12. 08., 32–33. o.

¹³¹ 5th Pécs Africa Conference, 2018. május 24. Abbay (USA): *Ethiopia's Bumpy Road to Democracy* című előadás.

nyú külföldi segízésre, hiszen ezeket az ellenérveket szinte az összes fejlődő országgal szemben fel lehetne hozni. Mindezek ellenére tény, hogy az etióp lakosság egyre magasabb életszínvonalat szeretne magának. Ezt nehezíti a fiatalok tömegei által jelentett kihívás, akik sok esetben már közép- és felsőfokú iskolai végzettséggel is nehezen tudnak elhelyezkedni a munkaerőpiacon. Ezen a területen is óriásiak – gyakran irracionálisan magasak – a várakozások Abijel szemben. Úgy tűnik ugyanis – és ez talán nem meglepő –, hogy könnyebb félreállítani néhány öreg kádert, mint alapvető és hatékony reformokat véghezvinni egy zárt, a fejlesztő állam elvét követő gazdaságban. Ráadásul mindezt nagyon gyorsan – amíg tart a demokratikus változásokat övező lelkesedés és lendület – kellene megvalósítani. Az etióp reformok – és Abij – hosszú távú túlélése azon fog múlni, hogy a lakosság azon része, amely épp nem az etnikai ellenségeskedéssel van elfoglalva, elég türelmes lesz-e ahhoz, hogy kivárja a gazdasági nyitás eredményeit – már amennyiben azok realizálódnak.

Etiópia ezen a téren egyértelműen rá van utalva a külső szereplők befektetéseire. Optimizmusra ad okot, hogy az ország eddigi teljesítménye, a hatalmas méretek és a tőke hiányában eddig kiaknázatlan szektorok (például a mezőgazdaság modernizációja vagy a bányászat) felfuttatása óriási profittal kecsegtetnek, és megfelelő menedzsment mellett – amelyről az EPRDF-nek komoly tapasztalatai vannak – nem csupán a befektetők, de Etiópia és lakossága javát is szolgálhatják. Nem véletlen, hogy Abij egyik első intézkedései között szerepelt a meglehetősen zárt piacok további nyitása a külső szereplők felé. Ennek leglátványosabb eleme a miniszterelnök 2018. júniusi bejelentése volt, amelynek értelmében megkezdődött az addig teljes egészében állami kézben levő Ethiopian Airlines, a mobilszolgáltató Ethio Telecom, illetve a szállítványozással foglalkozó Ethiopian Shipping & Logistics Services Enterprise kisebbségi tulajdonának előkészítése kül- és belföldi befektetők számára.¹³² Szintén június közepén az Egyesült Arab Emírségek hárommilliárd dollár értékű támogatást, illetve befektetést ajánlott fel Addisz-Abebanak. Ennek a részeként 1 milliárd dollárnyi valutát helyeztek el az Etióp Központi Bankban, hogy ezzel fedezzék az ország importját és mérsékeljék az óriási valutahiányt.¹³³ Ezzel párhuzamosan az Emírségek további projektek mellett kötelezte el magát a térség infrastruktúrájának fejlesztésében egy, az eritreai Asszab kikötőjét és Addisz-Abebat összekötő kőolajvezeték megépítésére.¹³⁴ Tovább folytatódta a kínai infrastrukturális projektek, a Világbank pedig 600 millió dolláros hitelkerettel, illetve további 600 millió dolláros egyszeri és vissza nem térítendő segéllyel segítette a reformokat.¹³⁵ Mindez jól demonstrálta, hogy milyen széles körű nemzetközi védőháló igyekszik biztosítani az Abijhez kötődő reformok gazdasági sikerét.

A nagy kérdés persze az, ebből mit és mikor fog érezni a lakosság, mert az eredmények beérése legjobb esetben is éveket vehet igénybe. Addig is maradnak a politikai reformok, a hitelesség és a változás lendülete, optimizmusa. Csak bízhatunk benne, hogy ez elegendő lesz az etióp tömegek számára.

¹³² Ethiopia to Open Up Telecoms, Airline to Foreign Investors, [online], 2018. 06. 05. Forrás: Bloomberg [2018. 12. 19.]

¹³³ UAE to give Ethiopia \$3 billion in aid and investments, [online], 2018. 06. 16. Forrás: Reuters [2018. 12. 19.]

¹³⁴ UAE to build oil pipeline between Eritrea and Ethiopia, [online], 2018. 08. 10. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

¹³⁵ Ethiopia nets \$1.2 bn loans, grants from World Bank, [online], 2018. 10. 31. Forrás: Africanews [2018. 12. 19.]

Következtetések

Az Etiópiában jelenleg zajló változásokat sokan hasonlítják az 1980-as években a Szovjetunióban lezajló politikai és gazdasági átalakuláshoz, amely a szocialista tömb felbomlását és a hidegháború végét eredményezte.¹³⁶ Bár Etiópiát nehezen lehetne Afrika Szovjetuniójának tekinteni, a reformok kimenetele az egész kontinens számára meghatározó jelentőséggel bír majd. Abij külpolitikai lépéseinél láttuk, hogy a miniszterelnök alig fél év alatt miként alakította át gyökeresen Afrika szarvának geopolitikai viszonyait, lerakva az együttműködés és a mélyebb politikai és gazdasági integráció alapjait a sokak által „bukott régióknak” tekintett térség számára. Ráadásul mindezt úgy, hogy évtizedes sérelmeket, frusztrációkat és sebeket sikerült áthidalnia a térség legritkább valutája, a bizalom segítségével. Közben nem téveszthetjük szem elől a narratíva mögött meghúzódó nagyon is nyilvánvaló önös érdekeket, Abij érdemei akkor is elvülhetetlenek. Nem véletlen, hogy a Nobel-bizottság 2019 őszén Nobel-békedíjjal ismerte el az elnök erőfeszítéseit.¹³⁷ Ugyanakkor ebben rejlik az etióp átmenet nagy bizonytalansága is: vajon képes lehet-e az új vezetés tartós fejlődési pályára állítani egy 100 milliós országot? Mi történik, ha a kezdeti bizalmi tőke elfogy a lakosság részéről, és a türelem és optimizmus helyett az etnikai identitás délibábja és a hamis nosztalgia lesz úrrá a lakosság érzésein? Vajon elfogadja-e a régi gárda, hogy nincs visszaút a 2015/2018 előtti Etiópiába, vagy a reformlendület kifulladásá után a TPLF ismét megpróbál az etnikai föderalizmus élére állni – akár fegyveres erővel is?

Mindez fontos üzenet lesz Afrika többi kormányzata – különösen az „örökös elnök” –, illetve népe számára is. Ha a különféle hibrid rezsimekben élők azt látják, hogy a békés átmenet jólétet és prosperitást hoz Etiópia számára, az őket is további erőfeszítésre készítheti a demokratizálódás felé, és egyben vezetőiket is meggyőzheti arról, hogy érdemes arcvesztés nélkül utat engedni a reformoknak. Ugyanakkor Abij kudarca komoly visszatartó erővel bírhat, ami lassíthatja a kontinens politikai fejlődését.

Akárhogy is alakulnak a dolgok, Európa – és benne Magyarország – számára a sikeres etióp modernizációnak nincs alternatívája. A szellem már kiszabadult a palackból: egy esetleges visszarendezés nehezen képzelhető el elhúzódó fegyveres konfrontáció nélkül, amelynek katasztrofális következményei nem csupán a régiót, de – migráció formájában – Európát is könnyen elérnék. Ugyanez igaz arra az esetre is, ha a különféle etnikai csoportok közti ellentéteket nem sikerül megszelídíteni. Ne legyenek illúzióink: egy esetleges újabb etióp összeomlás milliós menekülthullámot fog elindítani, és ennek jelentős része a már létező európai diaszpórák felé veszi majd az irányt.¹³⁸

Amint azt a korábbiakban bemutattuk, a siker egyik kulcsa a gazdaság további modernizációja, új munkahelyek létrehozása, amihez elengedhetetlen a külső szereplők támogatása. A teljes mellszélességű diplomáciai kiálláson túl Európa és hazánk számára ez az a terep, ahol lehetőségeinkhez mérten segítenünk kell az Afrika szarván kibontakozó reformokat.

¹³⁶ Ethiopia's perestroika sends waves of change across Africa and the Mideast, [online], 2018. 11. 17. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]

¹³⁷ Abiy Ahmed Ali, [online], 2019. Forrás: Nobelprize.org [2019. 10. 18.]

¹³⁸ Lásd minderről: MARSAI Viktor: Etiópia és a migráció, [online], 2018. 10. 16. Forrás: Migrációkutató Intézet [2018. 12. 20.]

A már futó programok – mint a Stipendium Hungaricum Ösztöndíjak az etióp egyetemisták számára – mindenképp biztató kezdetet jelentenek, de messze nem elégségesek, és bővíteni kell a támogatások körét. Ebben kulcskérdés a civil szervezetek megnyerése is: más afrikai országokkal szemben egyelőre nem találunk magyar NGO-t Kelet-Afrika kulcsállamában. Ugyanebből a szempontból lenne fontos, hogy az olyan, viszonylag friss kormányzati kezdeményezések, mint a Hungary Helps program, vagy az üldözött keresztények megsegítéséért felelős államtitkárság is fokozzák erőfeszítéseiket az országban, és ezek a szervezetek a Külgazdasági és Külügyminisztériummal közösen felépített, integrált magyar stratégia keretében lépjenek fel Etiópiában.¹³⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ABDI, Rashid: A Dangerous Gulf in the Horn: How the Inter-Arab Crisis is Fuelling Regional Tensions, [online], 2017. 08. 03. Forrás: International Crisis Group [2018. 12. 19.]
- Abiy Ahmed sworn in as Ethiopia's prime minister, [online], 2018. 04. 02. Forrás: Al-Jazeera [2018. 12. 10.]
- Abiy Ahmed Ali, [online], 2019. Forrás: Nobelprize.org [2019.10.18.]
- A colourful revolution. Democracy in Africa. *Economist*, 2018. 12. 08., 32–33. o.
- A former opposition leader to oversee elections, [online], 2018. 10. 22. Forrás: Ethiopiaobserver [2018. 12. 12.]
- Africa: Ethiopia Becomes Largest Recipient of FDI in Africa, [online], 2017. 11. 23. Forrás: AllAfrica [2018. 12. 04.]
- All eyes on Ethiopia PM post as Oromo party picks new leader, [online], 2018. 02. 25. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Amid EPRDF Reshuffle, Sebhat Nega, a TPLF Founder, Retires from Think Tank, [online], 2018. 05. 15. Forrás: Ethiopia Observer [2018. 12. 19.]
- Chinese-built Ethiopia-Djibouti railway begins commercial operations, [online], 2018. 01. 01. Forrás: Xinhuanet [2018. 11. 26.]
- Clashes kill 20, displace thousands in western Ethiopia, [online], 2018. 10. 01. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.] DOI: <https://doi.org/10.1055/s-0044-100417>
- Commentary: Sidama-Wolayta conflict: a pristine myth turning into reality? Hoola Halaleho, [online], 2018. 11. 19. Forrás: Addis Standard [2018. 12. 19.]
- Constitution of the Federal Republic of Ethiopia, [online], 1994. 12. 08. Forrás: Wipo.int [2018. 11. 28.]
- Contributors to UN Peacekeeping Operations by Country and Post. Police, UN Military Experts on Mission, Staff Officers and Troop, [online], 2018. 10. 31. Forrás: Un.org [2018. 11. 26.]
- CUNNINGHAM, Finian: Ethiopia in Turmoil of US, Saudi-Backed Coup, Not 'Reforms', [online], 2018. 08. 20. Forrás: Strategic-culture.org [2018. 12. 19.]
- Development Aid to Ethiopia. Overlooking Violence, Marginalization, and Political Repression, [online], 2013. Forrás: Oakland Institute [2018. 11. 29.]
- Dispatches: Government Backs Down, But Will Protests End in Ethiopia?, [online], 2016. 01. 15. Forrás: Human Rights Watch [2018. 12. 05.]
- EPRDF Begins Decisive Congress in which Re-electing PM Abiy is the least of its Worries, [online], 2018. 10. 04. Forrás: Hiiraan [2018.12.18.]
- EPRDF elects Abiy Ahmed chair, [online], 2018. 03. 27. Forrás: TheReporterEthiopia [2018. 12. 10.]
- Eritrea, Djibouti leaders hold historic meeting in Saudi Arabia, [online], 2018. 09. 18. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]

¹³⁹ A szerző köszönetet szeretne mondani Kaleab Sigatu Tadesse PhD-hallgatónak az amhara nyelvű források lefordításához nyújtott segítségével.

- Eritrea Says It Killed 200 Ethiopian Troops in Border Clash, [online], 2016. 06. 16. Forrás: Bloomberg [2018. 12. 18.]
- Eritrea welcomes Ethiopia PM's olive branch, raising hopes of breakthrough, [online], 2018. 10. 20. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]
- ESDP elects new regional President in Somali region of Ethiopia, [online], 2018. 08. 22. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]
- Ethiopia, [online], 2018. Forrás: Word Bank [2018. 11. 29.]
- Ethiopia – Access to electricity, [online], 2018. Forrás: Tradingeconomics.com [2018. 12. 03.]
- Ethiopia After Meles, [online], 2012. 08. 22. Forrás: International Crisis Group [2018. 12. 04.]
- Ethiopia Appeals for Food Aid Following Poor Crop Yields, [online], 2015. 10. 15. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 04.]
- Ethiopia arrests notorious army colonel over suspicion of war crimes, [online], 2018. 11. 16. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]
- Ethiopia charges five with terrorism over grenade attack at PM's rally, [online], 2018. 09. 29. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]
- Ethiopia – ENDF, [online], 2018. Forrás: Amisom-au.org [2018. 11. 26.]
- Ethiopia, Eritrea, Somalia summit: Integration, united voice, security tops agenda, [online], 2018. 11. 12. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]
- Ethiopia, Eritrea to establish national committees on restoring ties, [online], 2018. 07. 09. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]
- Ethiopia: Ethnic Federalism and Its Discontents, [online], 2009. 09. 04. Forrás: International Crisis Group, Africa Report No. 153 [2018. 11. 28.]
- Ethiopia greets Eritreans with flowers for first talks since war, [online], 2018. 06. 26. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]
- Ethiopia installs new PM amid hopes he can stop protests, [online], 2018. 04. 02. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Ethiopia jails soldiers who marched on PM palace to up to 14 years, [online], 2018. 12. 16. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]
- Ethiopia Names 50% Female Cabinet in Government Overhaul, [online], 2018. 10. 16. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]
- Ethiopia Names New Police Chief for Capital After Blast at Rally, [online], 2018. 06. 27. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]
- Ethiopia nets \$1.2 bn loans, grants from World Bank, [online], 2018. 10. 31. Forrás: Africanews [2018. 12. 19.]
- Ethiopian PM to deploy Federal military and police forces to conflict regions in Ethiopia, [online], 2018. 07. 17. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]
- Ethiopian PM visits conflict-hit Somali regional state, [online], 2018. 04. 07. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Ethiopian Protests, [online], 2018. Forrás: Human Rights Watch [2018. 12. 05.]
- Ethiopian rebel group declares ceasefire in wake of reform, [online], 2018. 07. 13. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]
- Ethiopia pardons opposition leader, 576 inmates, [online], 2018. 05. 27. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Ethiopia PM asks protesters for patience as he seeks change, [online], 2018. 04. 13. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Ethiopian PM's rounds of talks with citizens assure unity, peace: minister, [online], 2018. 05. 05. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Ethiopia – PM Abiy Ahmed addresses Somali people in Mogadishu during his state visit to Somalia, [online], 2018. 06. 16. Forrás: Youtube [2018. 12. 18.]
- Ethiopia PM visits Tigray region, asked to address conflict with Eritrea, [online], 2018. 04. 13. Forrás: Africanews [2018. 12. 10.]
- Ethiopia prime minister Hailemariam Desalegn resigns, [online], 2018. 02. 15. Forrás: Al-Jazeera [2018. 12. 10.]
- Ethiopia protests: 'Nearly 100 killed' in Oromia and Amhara, [online], 2016. 08. 08. Forrás: BBC [2018. 12. 05.]
- Ethiopia population, [online], 2018. 11. 26. Forrás: Worldometer.info [2018. 11. 26.] DOI: <https://doi.org/10.1007/s12654-018-0242-1>
- Ethiopia releases ONLF commander Abdikarim Muse Qalbi Dhagah, [online], 2018. 06. 29. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]
- Ethiopia's drought. On the edge of disaster, [online], 2016. 02. 26. Forrás: Economist [2018. 12. 04.]

- Ethiopia's New Prime Minister, Abiy Ahmed, Earns \$300 Monthly, [online], 2018. 10. 20. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]
- Ethiopia's new PM to address Ethiopians, diplomatic community Sunday, [online], 2018. 04. 14. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Ethiopia's perestroika sends waves of change across Africa and the Mideast, [online], 2018. 11. 17. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]
- Ethiopia's Performance on the MDGs, [online], 2018. Forrás: Un.org [2018. 12. 03.]
- Ethiopia's ruling party wins by landslide in general election, [online], 2015. 06. 22. Forrás: The Guardian [2018. 12. 04.]
- Ethiopia to Open Up Telecoms, Airline to Foreign Investors, [online], 2018. 06. 05. Forrás: Bloomberg [2018. 12. 19.]
- Ethnic Violence in Ethiopia Stoked by Social Media from U.S., [online], 2018. 02. 12. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 04.]
- FAGE, J. D. – TORDOFF, W.: *Afrika története*, Osiris, Budapest, 2004
- First direct Ethiopia-Eritrea flight in 20 years takes off, [online], 2018. 07. 18. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]
- Foreign Direct Investment into Ethiopia down 10%, [online], 2018. 06. 07. Forrás: NewbusinessEthiopia.com [2018. 12. 04.]
- Former Ethiopian senior official returns home following amnesty call, [online], 2018. 07. 01. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]
- Full text of the Ethio-Eritrea agreement signed in Jeddah, [online], 2018. 09. 18. Forrás: Addis Standard [2018. 12. 18.]
- Global Trends. Forced Replacement in 2015, [online], 2016. Forrás: Unhcr.org [2018. 12. 04.]
- HETTYEY, András: Dél-Szudán regionális külkapcsolatai és a függetlenség megítélése a térségben, *Kül-Világ*, 2011/3, 22–36. o.
- Internet Usage and Population Statistics for Africa, [online], 2018. Forrás: Internetworldstats.com [2018. 12. 04.]
- KANTACK, Jacquelyn Meyer: The Gulf Contest for the Horn of Africa, [online], 2017. 09. 26. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]
- Leaders of Ethiopia, Eritrea sign accord in Saudi Arabia, [online], 2018. 09. 16. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 18.]
- LEWIS, I. M.: *A Modern History of the Somali*, Ohio University Press, Athens, 2002
- MARCUS, Harold G.: *A History of Ethiopia*, University of California Press, Los Angeles, 2002
- MARSAI Viktor: Etiópia és a migráció, [online], 2018. 10. 16. Forrás: Migrációkutató Intézet [2018. 12. 20.]
- MARSAI Viktor: *Országismertető – Etiópia*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019
- MENKHAUS, Ken: The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts, *African Affairs*, 106. évf., 2007/424, 357–390. o. DOI: <https://doi.org/10.1093/afraf/adm040>
- Net official development assistance and official aid received (current US\$), [online], 2018. Forrás: World Bank [2018. 11. 29.]
- N. RÓZSA Erzsébet: *Az arab tavasz*, Osiris-KKI, Budapest, 2015
- ONLF to Seek Self-Determination Vote, [online], 2018. 09. 17. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]
- Origins and Destinations of the World's Migrants, 1990 – 2017 – Ethiopia, [online], 2018. Forrás: Pew Research [2018. 12. 04.]
- Oromo and Other Minorities Further Marginalized by Ethiopian Government's Economic Development Strategy, [online], 2017. 03. 14. Forrás: Unpo.org [2018. 12. 05.]
- PM Abiy Ahmed made peace with a lone protester in Washington DC, [online], 2018. 07. 27. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 12.]
- PM ABIY: Ethiopia considering term limits for Prime Ministers, [online], 2018. 04. 30. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Productive Safety Net Programme in Ethiopia, [online], 2018. Forrás: Wfp.org [2018. 12. 03.]
- Q&A: Recent Events and Deaths at the Irreecha Festival in Ethiopia, [online], 2016. 10. 08. Forrás: Human Rights Watch [2018. 12. 10.]
- Saudi billionaire's company to invest \$2.5 bn in Ethiopia rice farm, [online], 2011. 03. 23. Forrás: Arabianbusiness.com [2018. 11. 26.]

- TAKERE, Bekele: *Conflict Dynamics Between the Oromo and the Somali* (kézirat, megjelenés alatt).
- TARRÓSY, István: *Kelet-Afrika a fejlődés útján*, Publikon, Pécs, 2011
- The conflict between Somali and Oromo displaces 2.8 Million, [online], 2018. 08. 18. Forrás: Radioshabelle [2018. 12. 19.]
- The United Arab Emirates in the Horn of Africa, [online], 2018. 11. 06. Forrás: International Crisis Group [2018. 12. 19.]
- The World Bank in Ethiopia, [online], 2018. 10. 31. Forrás: World Bank [2018. 11. 26.]
- Thousands of Ethiopians hail return of once-banned Oromo group, [online], 2018. 09. 15. Forrás: Al-Jazeera [2018. 12. 12.]
- Top Ethiopian journalist among latest batch of pardoned prisoners, [online], 2018. 02. 09. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Traffic accident leads to mass illicit arms seizure in northern Ethiopia, [online], 2018. 10. 29. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]
- UAE to build oil pipeline between Eritrea and Ethiopia, [online], 2018. 08. 10. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 19.]
- UAE to give Ethiopia \$3 billion in aid and investments, [online], 2018. 06. 16. Forrás: Reuters [2018. 12. 19.]
- UK „disappointed” with Ethiopia’s martial law decision, [online], 2018. 02. 21. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]
- Unease over extent of ruling party’s landslide in Ethiopia, [online], 2010. 05. 26. Forrás: The Guardian [2018. 12. 04.]
- U.N. Lifts Sanctions on Eritrea, but Keeps Somalia Arms Embargo, [online], 2018. 11. 14. Forrás: New York Times [2018. 12. 18.]
- Update on information controls in Ethiopia, [online], 2012. 11. 01. Forrás: OpenNet [2018. 12. 04.]
- U.S. Foreign Aid by Country – Ethiopia, [online], 2018. Forrás: USAID [2018. 11. 29.]
- Violent clashes in Ethiopia over ‘master plan’ to expand Addis, [online], 2015. 12. 11. Forrás: The Guardian [2018. 12. 05.]
- Who will be Ethiopia’s next prime minister?, [online], 2018. 02. 23. Forrás: Hiiraan [2018. 12. 10.]